

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra Církevního a Civilního práva

Diplomová práce

Restorativní justice a role oběti trestného činu

Vedoucí práce: Mgr. Marie Roučková
Autor práce: Marek Štěch
Studijní obor: Pastoračně sociální asistent
Ročník: Pátý

2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Marek Štecl

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Marii Roučkové
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

OBSAH	4
ÚVOD	6
1. RESTORATIVNÍ A RETRIBUTIVNÍ JUSTICE	8
1.1 <u>STRUČNÉ VYMEZENÍ RESTORATIVNÍ JUSTICE</u>	9
1.2 <u>HISTORICKO KULTURNÍ SOUVISLOSTI RESTORATIVNÍ JUSTICE</u>	10
1.3 <u>NÁSTIN HISTORICKÉHO VÝVOJE TRESTNÍHO PRÁVA V ČESKÝCH ZEMÍCH</u>	11
1.4 <u>SPIRITUÁLNÍ KOŘENY RESTORATIVNÍ JUSTICE</u>	12
1.5 <u>HISTORICKÉ KOŘENY RESTORATIVNÍ JUSTICE V TRESTNÍM PRÁVU V ČESKÝCH ZEMÍCH A ČESKOSLOVENSKU</u>	14
1.6 <u>VÝVOJ RESTORATIVNÍ JUSTICE PO LISTOPADU 1989 V ČESKÉ REPUBLICE</u>	15
2. OBĚŤ A POŠKOZENÝ -VYMEZENÍ POJMŮ	17
2.1 <u>POŠKOZENÝ</u>	17
2.2 <u>OBĚŤ</u>	19
2.3 <u>POSTAVENÍ POŠKOZENÉHO V TRESTNÍM ŘÍZENÍ A JEHO PROCESNÍ PRÁVA</u>	20
2.4 <u>NOVELIZACE, KTERÁ PROBĚHLA NA ZÁKLADĚ ZÁKONA Č. 265/2001 SB.</u>	24
<u>Trestní stíhání se souhlasem poškozeného § 163 tr. řádu</u>	24
<u>Zrušení § 44 odst. 2 tr. řádu</u>	25
<u>Nové znění § 44 odst. 2 tr. řádu</u>	25
<u>§ 51a odst. 1. tr. řádu</u>	26
<u>§ 155 odst. 2 tr. řádu</u>	27
<u>Možnost poškozeného podávat opravné prostředky</u>	27
<u>Rozhodování o náhradě škody v trestním řízení</u>	28
<u>Peněžitá pomoc obětem trestné činnosti</u>	28
2.5 <u>NOVELIZACE, KTERÁ PROBĚHLA NA ZÁKLADĚ ZÁKONA Č. 283/2004 SB.</u>	29
<u>Změna § 70a</u>	30
<u>Rozšíření § 321</u>	30
<u>§ 154 odst. 2 tr. řádu</u>	31
3. PSYCHOLOGICKÉ DOPADY TRESTNÉHO ČINU NA OBĚŤ	32
3.1 <u>PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY VIKTIMOLOGIE</u>	33
3.2 <u>VIKTIMIZACE</u>	34
<u>Primární viktimizace</u>	34
<u>Sekundární viktimizace</u>	35
<u>Terciální viktimizace</u>	36
3.3 <u>KLASIFIKACE OBĚTI</u>	37
<u>Přímá (primární oběť)</u>	37
<u>Nepřímá oběť</u>	37
3.4 <u>HLEDISKO PARTICIPACE OBĚTI, TEDY MÍRY ZAVINĚNÍ</u>	38
3.5 <u>PROŽÍVÁNÍ ÚJMY</u>	39
3.6 <u>POSTTRAUMATICKÁ STRESOVÁ PORUCHA</u>	40
<u>Některé příznaky posttraumatické stresové poruchy</u>	40
3.7 <u>MOŽNOSTI PŘENOSU NÁSILÍ</u>	41
<u>Kruhově se opakující násilí</u>	41
<u>Vertikální přenos</u>	42
<u>Horizontální přenos</u>	42
4. POMOC OBĚTEM TRESTNÉ ČINNOSTI	42

4.1	<u>NESTÁTNÍ A NEZISKOVÉ ORGANIZACE</u>	43
4.2	<u>OBČANSKÉ SDRUŽENÍ BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ</u>	44
	<u>Poslání</u>	44
	<u>Činnost</u>	45
4.3	<u>EVROPSKÉM FÓRUM PRO SLUŽBY OBĚTEM</u>	46
	<u>Cíle Evropského Fóra pro služby obětem</u>	46
	<u>Členské organizace Evropského fóra služeb obětem</u>	47
	<u>Victim Support Finland</u>	48
	<u>Činnost federace</u>	48
	<u>Victims Supports Finland- Funkce a cíle poskytovaných služeb</u>	48
	<u>Telefonická pomoc</u>	49
	<u>Právní pomoc</u>	49
	<u>Pomoc nabízená v místních pobočkách</u>	49
	<u>Skupinové aktivity</u>	50
	<u>Organizace poskytující pomoc ve Velké Británii Skotsku a Severním Irsku</u>	50
	<u>Pomoc obětem</u>	50
	<u>Pomoc svědkům</u>	51
4.4	<u>DOMÁCÍ NÁSILÍ</u>	51
	<u>Finsko</u>	51
	<u>Velká Británie</u>	52
	<u>Česká republika</u>	52
4.5	<u>VYMEZENÍ POJMU DOMÁCÍ NÁSILÍ</u>	53
	<u>Násilí uvnitř rodinného kruhu</u>	54
	<u>Domácí násilí</u>	54
	<u>Formy domácího násilí</u>	54
4.6	<u>NÁVRH NOVÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY OCHRANY PŘED DOMÁCÍM NÁSILÍM</u>	55
	<u>Zásah policejního orgánu</u>	56
	<u>Pomoc intervenčních center</u>	56
	<u>Soudní ochrana</u>	57
	<u>Souhrn</u>	57
5.	<u>VYUŽITÍ RESTORATIVNÍ JUSTICE V PRAXI</u>	58
5.1	<u>PACHATEL NEBO OBĚŤ?</u>	58
	<u>Případová ilustrace 1</u>	59
	<u>Komentář případové ilustrace 1</u>	62
5.2	<u>MEDIACE MEZI POŠKOZENÝM A PACHATELEM</u>	64
5.3	<u>PŘÍPAD VHODNÝ K MEDIACI?</u>	65
	<u>Případová ilustrace 2</u>	66
	<u>Komentář případové ilustrace 2</u>	68
	<u>ZÁVĚR</u>	70
	<u>Časopisecké statě</u>	74
	<u>Elektronické zdroje a dokumenty</u>	74
	<u>SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK</u>	75
	<u>ABSTRAKT</u>	76

Úvod

Téma restorativní justice se stává v současné době velmi aktuálním a diskutovaným. Jedním z mnoha důvodů je jisté rozčarování nad účinností klasické retributivní justice. V této souvislosti se také mnohdy hovoří o tzv. „krizi soudnictví“ nebo „krizi vězeňství a trestu odnětí svobody“. Reakcí na tyto vzniklé problémy vzniká diskuse a hledání vhodného alternativního řešení. Jednou z vhodných alternativ řešení se ukazují myšlenky a praxe restorativní (nápravné) justice. Nejedná se o nic převratného, ale vrací nás ke snaze řešit konflikty pomocí „selského rozumu“, a zapojuje do jejich řešení rovným dílem všechny zúčastněné strany.

Retributivní justice postupem času odsunula osobu oběti i pachatele takřkajíc na „druhou kolej“ a prioritně se zaměřila na exaktní plnění sankce, taxativně vyměřené za ten, který trestný čin. Jejím prioritním cílem bylo vykonat trest na pachateli a s obětí, jakožto lidskou osobou a s jejími přáními a požadavky se již v tomto systému příliš nepočítalo.

Na základě této skutečnosti jsem se rozhodl zabývat se tímto tématem ve své diplomové práci a pokusit se o jistý ucelenější pohled na problematiku postavení oběti trestného činu a možnosti, které jim nabízí restorativní justice. Metody mé práce je možné rozdělit do dvou kategorií. První z nich bylo nashromáždění a analýza teoretických informací o problematice restorativní justice a obětí. Druhá metoda se opírá o skutečné a praktické využívání těchto poznatků v běžné praxi. Neocenitelnou pomocí při získávání těchto informací pro mne byly konzultace s odborníky pracujícími v této oblasti, za což velmi děkuji vedoucí své diplomové práce Mgr. Marii Roučkové.

Text práce je strukturován do pěti základních kapitol, které vymezují jednotlivé pohledy na danou problematiku, a jsou tak jistým interdisciplinárním souhrnem. První kapitola je zaměřena převážně na vysvětlení a vymezení restorativní justice, jejích kořenů a způsobů, kterými se prosazovala na poli české retributivní justice. Druhá kapitola je věnována převážně právní analýze situace poškozeného (oběti) v českém trestním řízení. V třetí kapitole jsem se pokusil zmapovat psychologické dopady trestného činu na oběť. Čtvrtá kapitola je zaměřena na konkrétní pomoc obětem trestné činnosti, která je poskytována převážně neziskovým sektorem a v páté poslední kapitole přibližuji na základě dvou případových ilustrací možnosti restorativních přístupů, které umožňuje český právní systém.

Vzhledem ke skutečnosti, že předcházejících cca dvanáct let byla pozornost odborníků zaměřena převážně na pachatele trestného činu a jeho práva, vzniklo v této oblasti jisté „vakuum“, a to nejen informační a týkající se odborných publikací, ale také v legislativě právní ochrany poškozených. Tyto nedostatky byly a jsou postupně vyplňovány, hlavně díky zájmu odborníků z širokého spektra oblastí. Literatura použitá při zpracování této práce zahrnuje obsahově širokou škálu dokumentů, snažící se vystihnout multidisciplinárnost celého problému.

1. Restorativní a retributivní justice

V současné době sílí diskuse nad tématem budoucnosti trestní justice. Narůstající počet vězeňské populace vede k pochybnostem o účelnosti sankční politiky a celého trestního systému. Přetížení soudů a vysoká recidiva jsou dalším z důvodů vedoucím ke snaze o nalezení a vytvoření funkčního teoretického konceptu, jak nově formulovat principy trestní spravedlnosti. Současné pojetí trestní justice poskytuje pouze omezený prostor pro soudce a policii při hledání nejvhodnějších postupů pro řešení trestných činů, a to nejen z hlediska státu, ale i z hlediska pachatelů a jejich obětí¹.

Je nutno říci, že prioritní úlohou soudu není zabývat se očekáváním a přáním obětí a všech zúčastněných stran. Retributivní justice si klade tři klíčové otázky při řešení sporu:

Jak byl porušen zákon?

Kdo se daného činu dopustil?

*Jak má být pachatel potrestán?*²

Tyto tři klíčové otázky jasně ukazují smysl a cíl retributivně zaměřené justice. Velice zjednodušeně by se dalo říci, že filosofií této justice je ochrana společnosti před kriminalitou pomocí sankcí a postihů, o kterých autoritativně rozhoduje soud na základě rigidní hmoty trestního zákona. *Sociologické výzkumy ovšem dokazují, že s autoritativním rozhodnutím soudu je spokojeno pouze 40% klientů a do dvou let se k soudu opětovně vrací 35% procent případů.*³

Autoritativní soudní rozhodnutí nedává zúčastněným stranám dostatek prostoru pro vyjádření vlastních představ a neposkytuje jim možnost aktivně se zapojit do procesu vedoucího k uspokojení potřeb vzniklých spácháním trestného činu. Pro oběť i pachatele je v tradičním soudním řízení vyhrazena spíše pasivní role.

Jako jistá protiváha retributivní justice zde stojí koncepce restorativní⁴ (nápravné) justice. Toto téma se stává v současné době velice populární a aktuální. Je samozřejmě jasné, že restorativní justice není všelékem a není možné ji aplikovat na všechny případy. Nebylo by

¹ srov. ROZUM, J. Činnost probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In: *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003 s. 39

² ZEHR, H.: *Úvod do restorativní justice*, b.m.; Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003 s. 15

³ RISKIN, L.L. ARNOLD, T. KEATING, Jr. J. M.: *Mediace: aneb jak řešit konflikty*. Praha: Pallata, 1997 s. 9

⁴ Restorativní justice vychází z Anglického „restorative justice“ – obnovující justice

také správné stavět restorativní justici do opozice k justici retributivní. Jsou případy, které bezpodmínečně vyžadují přísný a jasný zásah trestní justice v rámci ochrany občanů a demokratického zřízení. Restorativní justice je jednou z možných inspirací, jak by bylo možno řešit přetížení soudů, zvýšit úspěšnost ukončení konfliktních situací a vnést do systému dnešní trestní justice větší důraz na potřeby poškozeného.

Účelem této práce není porovnávat a posuzovat výhody a nevýhody restorativní a retributivní justice, ale zaměřit se na úlohu a roli oběti a pachatele v kontextu trestní události a upozornit na skutečnost, že dnešní soudní praxe odsunula oběť takřkajíc na vedlejší kolej.

1.1 Stručné vymezení restorativní justice

Chceme-li začít hovořit o restorativní justici je zapotřebí v první řadě učinit její vymezení. *Restorativní justice vychází z tradičního způsobu vnímání zločinu z pohledu „dobrého selského rozumu“.*⁵ Takovéto vymezení restorativní justice se může zdát být velice široké, nicméně vystihuje podstatu nápravné justice. Jejím cílem je obsáhnout příčiny a řešit následky trestného činu ve všech oblastech jeho dopadu. Jedná se nejen o oblasti nahrazení vzniklé škody poškozenému, ale bere v úvahu i všechny osoby, které byly trestným činem zasaženy (blízké příbuzné oběti i pachatele a celou komunitu). Pojem komunita je velmi obtížně definovatelný. V oblasti restorativní justice neexistuje přesné vymezení tohoto pojmu.⁶

Pro bližší a přesnější pochopení stěžejních principů restorativní justice je zapotřebí uvést tři klíčové otázky, které si restorativní justice klade (bývají také označeny jako „*pilíře restorativní justice*“):

Komu vznikla škoda?

Jaké jsou potřeby osob, které trestný čin zasáhl?

*Komu vznikají závazky a povinnosti?*⁷

⁵ ZEHR, H.: *Úvod do restorativní justice*, b.m.; Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003 s. 14

⁶ Pojem „community“ který se používá v severoamerických oblastech, je vždy spojen s pozitivním smyslem. Je jím míněna skupina osob které mohou být spojeny nejen regionálně, ale i společnými zájmy (patra) nebo religiózně. Tato skupina má pozitivně motivující vliv na pachatele. VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A. *Restorativní justice – trestní politika pro 21 století? Trestní právo*. 1/2000.

Nebo, srov. ZEHR, H.: *Úvod do restorativní justice*, b.m.; Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003 s. 19

⁷ ZEHR, H.: *Úvod do restorativní justice*, b.m.; Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003 s. 15

Z těchto klíčových otázek vyplývá, že pro nápravnou justici spočívá naplnění spravedlnosti v uspokojení potřeb poškozených a převzetí plnění závazků způsobených trestným činem. Základní teze restorativní justice zní:

„Restorativní justice se zaměřuje na újmy vzniklé trestným činem a usiluje o zohlednění potřeb poškozeného, dále podporuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace a zapojuje poškozeného, pachatele a komunitu do procesu řešení“.⁸

Jak vyplývá z výše uvedeného, tento přístup také nezbytně vyžaduje odpovědný postoj pachatele ke spáchanému trestnému činu. Přiznání zodpovědnosti a ochota nahradit vzniklou škodu (nemusí se vždy jednat pouze o materiální újmu, ale i o psychická traumata a morální újmu) je jednou ze základních podmínek restorativní justice.

1.2 Historicko kulturní souvislosti restorativní justice

Restorativní justice má hluboké kořeny ve vývoji celé společnosti. Vidíme její jednotlivé prvky ve všech společnostech napříč různými národy a kontinenty. Ve většině kultur je možné nalézt snahy o napravení trestným činem porušených vztahů a škod, a to rozličným způsobem (nejen trestními sankcemi a trestem odnětím svobody).

Jednotlivé způsoby a možnosti nápravy se samozřejmě liší podle kulturních zvyklostí. Dalo by se jistě vyjmenovat a popsat velké množství příkladů, jak se s vyřešením spáchaného trestného činu vyrovnávaly a řešily jej např. komunity domorodců na Novém Zélandu⁹ nebo domorodé kmeny žijící v Kanadě. U většiny těchto případů vidíme společný základ, vycházející ze snahy o urovnání křivd spáchaných trestným činem. Také je velice důležité kulturní prostředí, ze kterého tyto snahy vycházejí. Je samozřejmě možné nechat se těmito postupy inspirovat, ale není možné přebírat je jako již hotovou formu. Každý z takovýchto způsobů je přesně nastaven na specifické kulturní prostředí a mentalitu. Pokusím se tedy popsat kořeny a kulturní zázemí restorativní justice vycházející z našich evropských kulturně historických souvislostí. Nejprve stručně nastíním historický vývoj trestní justice.

⁸ Tamtéž s. 17

⁹ srov. BARRISTER, H.,B.: *Recent Restorative Justice developments in New Zealand/Aotearoa*, Dostupné na: www.restorativejustice.org.nz

1.3 Nástin historického vývoje trestního práva v českých zemích

Jelikož smyslem této práce není vyčerpávajícím způsobem popsat historický vývoj trestní justice, budu se tímto tématem zabývat pouze okrajově, s úmyslem nabídnout možné historicko-kulturní souvislosti, ve kterých můžeme nacházet základy dnešní restorativní justice.

Trestní justice, v takové podobě, jakou ji známe nyní, nebyla v našem kulturním prostředí, ale ani v kulturním prostředí celé západní Evropy, po dlouhou dobu samozřejmostí. Přechod k veřejné iniciativě při stíhání trestných činů je u nás možné datovat vlastně až do doby panovnického absolutismu. Do té doby byla větší míra iniciativy a kompetencí k řešení trestného činu svěřena do rukou osob, kterých se spáchaný čin bezprostředně týkal (rodinných příslušníků a nejbližšího sociálního prostředí). Jedním z nejznámějších a nejstarších způsobů řešení trestného činu byla v minulosti krevní msta. Tento způsob odplaty byl hojně využíván např. při nepřirozené smrti způsobené jinou osobou. Takovýto způsob odplaty vychází ze známého „oko za oko, zub za zub“. Smyslem tohoto trestu bylo způsobit pachateli stejnou újmu, jakou on způsobil svým jednáním.

Kompetence k projednávání různých trestných činů prošly v průběhu historie značnými změnami. V dřívější době byly tyto kompetence ponechány členům rodiny nebo stařešinovi rodu či představitelům kmene. Postupem času se tato iniciativa začala přesouvat do rukou panovníků a stále více se institucionalizovala.

V první polovině 11. stol. byla rozhodujícím vývojovým činitelem církve, která se domáhala toho, aby stát svými orgány prosazoval křesťanské mravní zásady, a aby jejich nedodržování, resp. přestupování, trestal. Důsledkem této snahy jsou *Dekreta Břetislavova* z roku 1039, která se mimo jiné snažila o omezení krevní msty. Ta se postupně zmírňovala na placení náhrady za způsobenou škodu či na výkup z krevní msty, která se ve staré etymologii nazývala „příhlavní peníze“ (peníze za hlavu, vraždu). Staré české právo zásadně nerozlišovalo mezi spory (a tedy i procesy) ve věcech majetkových a trestních, což souviselo s tím, že trestný čin byl zatím považován především za útok proti soukromé osobě a nikoliv proti státu či společnosti. Soukromoprávní charakter procesu se projevoval především v tom,

že byl typem procesu obžalovacího, a že iniciativa a zahájení soudního řízení musela vycházet od soukromé osoby, tj. od poškozeného či jeho blízkých.¹⁰

V 16. a na počátku 17. století bylo možné řešit usmrcení člověka několika způsoby. Příbuzní měli, jednoduše řečeno, dvě možnosti, jak tuto situaci řešit. Buď uplatnit u soudu žalobu a žádat potrestání, nebo s pachatelem uzavřít mimosoudně dohodu o odškodnění, což pro pachatele znamenalo, že se vyhnul jakékoliv další odpovědnosti. Docházelo k tomu uzavřením smírčí smlouvy. Smírčí smlouva byla skutečná smlouva, tedy dohoda mezi pachatelem, který někoho usmrtil, a mezi blízkými příbuznými zabitého. Její obsah byl většinou jednoznačný, i když se v podrobnostech mohl lišit.¹¹

Během historického vývoje trestní justice docházelo pozvolna k omezování soukromé iniciativy při řešení trestných činů. Tím se vlastně postupně posunovalo chápání trestného činu jako útoku proti soukromé osobě až k prohřešku proti celé společnosti. Jedním z důležitých faktorů byla snaha o ochranu feudálního majetku a centralizace moci v rukou absolutistického panovníka.

Sumarizování a vytvoření obecně platných trestních sankcí za jednotlivé trestné činy bylo v té době jistě pokrokem, ale smyslem trestu bylo v první řadě zastrašení a pomsta. Lze říci, že samozřejmě v kultivovanější podobě, nicméně ve stejném duchu, působí dnešní retributivní justice. Jejím základem je potrestání pachatele sankcí a ochrana společnosti před dalším pácháním trestné činnosti, a to izolací pachatele (trestem odnětím svobody). Tyto stránky řešení trestného činu postupně vytlačily osobní odpovědnost pachatele a vložily iniciativu vedoucí k vyřešení bezpráví způsobeného trestným činem do rukou osob, které nejsou tímto trestným činem přímo zasaženy. Mnohdy jsou tyto osoby navíc velice vzdáleny životu a požadavkům „komunity“, ze které vychází pachatel nebo poškozený.

1.4 Spirituální kořeny restorativní justice

Jak bylo výše řečeno, prvky restorativní justice se vyskytují ve všech kulturách napříč celým světem. Jelikož žijeme v Evropě, jejíž základy jsou bezesporu ukotveny v křesťanství, pokusím se v této kapitole zaměřit svou pozornost právě na spirituální kořeny restorativní

¹⁰ srov. VLČEK, E.: *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*, Masarykova univerzita, Brno – právnická fakulta, 1993. s. 3-17

justice, které vycházejí z křesťanství. Vzhledem k tomu, že křesťanství vychází z židovství, nastíním nejprve ve stručnosti židovské kořeny restorativní justice.

Bůh prostřednictvím Mojžíše uzavřel smlouvu s lidmi. Je to smlouva o vzájemné zodpovědnosti a závazku. Tato smlouva vytvořila základ pro novou společnost, která by měla být díky vlastním specifickým principům odlišná od ostatních společností. V této souvislosti je třeba zmínit a vysvětlit jeden ze základních pojmů a principů, který vychází z židovství. Jedná se o pojem „SHALOM“. Tento pojem označuje (mimo jiné) v pojetí restorativní justice život v uspořádaných vztazích, tedy harmonii ve vztahu k okolí a ve vztahu k Bohu.¹²

Jedním ze základních kamenů, o které je možné opřít restorativní přístupy v křesťanství, jsou samozřejmě odkazy v Písmu Svatém. Jeho klíčovými tématy jsou vztah Boha k člověku a k celému lidstvu (J 3,16): „*Neboť Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného Syna, aby žádný, kdo v něho věří nezahynul a měl život věčný*“¹³, Ježíšova spásná oběť na kříži a jeho zmrtvýchvstání. Důležité jsou též tyto pasáže: Mt 5-7; L 6; Ř 5, 6-11 a 12, 1-21; 2K 5, 11-21; Ef 2, 11-22 a 5, 1-2 a další.¹⁴

Náš fundamentální hermeneutický přístup musí být odvozen od celkového směru novozákonních zpráv. Centrální příběh hovoří o Božím pohybu směrem k lidem a jeho bezpodmínečnou solidaritu se všemi, kdo jsou chudí, trpí bezprávím a ponížením. Ukřižování Ježíše ustanovuje permanentní protest proti těm strukturám, které mají za následek separování a marginalizování jedince. Tento protest vede k uzdravení a slouží k vytvoření skutečně jiné mentality a struktury, které ovlivňují křesťanský svět.

Jak je možné vidět v aktivitách posledních dvaceti pěti let (zvláště ve světě), křesťanství má znovu sílu nalézat a objevovat spirituální kořeny nápravné justice, jejichž základ leží v evangeliu. Reflexe trestní justice vyvolává mnoho otázek a volá po změně. Návrat ke křesťanským kořenům je výzvou k objevení nové cesty pro současnou justici. Lítost nebo změna stávajícího života by měly vést ke změně postojů, a to skrze službu, nikoliv skrze sílu. Z tohoto vyplývá i změna v pohledu na jedince a vědomí, že dobro a zlo jde napříč lidským bytím. Restorativní justice volá po vystavení nové komunity, kde bude smíření a

¹¹ srov. *Kamenné kříže Čech a Moravy*, Kolektiv autorů, Argo, 2001

¹² srov. *Restorative Justice Handbook*, American Correctional Association s.4

¹³ Bible. Písmo svaté Starého i Nového zákona. Český ekumenický překlad. Česká Biblická společnost, 1995

¹⁴ srov. ALLARD, P., NORTHEY, W.: Christianity: Rediscovery of Restorative Justice In: *The Spiritual Roots of Restorative Justice*. State University of New York Press, 2001 s. 137

přijetí realitou. Náprava a smíření žijí v komunitě na základě smlouvy lásky mezi Bohem a lidstvem a mezi jednotlivými osobami.¹⁵

1.5 Historické kořeny restorativní justice v trestním právu v českých zemích a Československu

Za snad nejstarší zmínku o nápravné justici lze považovat již výše zmíněné uzavírání smířčích smluv mezi pachatelem a blízkými rodinnými příslušníky oběti. Ačkoli tato praxe byla postupně vytlačena retributivní justicí, je možné v ní vidět skutečný historický fundament restorativní justice na našem území. Další snahy o systémové rozpracování konceptu restorativní justice a jeho uplatňování v rámci systému trestní justice je možné v našich zemích nalézt až ve 20. století. Jeho důsledkem byla krize trestu odnětí svobody a retributivní justice vůbec. Snižování hranice trestní odpovědnosti a zvyšování sankcí se ukázalo jako nefunkční způsob řešení narůstající kriminality.

Jedním z prvních zákonů, který byl v našem systému trestní justice přijat, a který se snažil řešit trestný čin s přihlédnutím k pachateli a oběti trestného činu, je zákon č. 48 Sb. ze dne 11. března 1931 o trestním soudnictví nad mládeží, který nabyl účinnosti dne 1. října 1931. V důvodové zprávě k tomuto zákonu se tehdy psalo: „*Je již obecným míněním celého kulturního světa, že zločinnosti mládeže nestačí čeliti trestem, nýbrž že je potřebí zjišťovati a potírati ono skryté zlo, z něhož trestný čin vytryskl. ...Čeliti tomuto zlu zavčas a to nejen trestem, který je tu často prostředkem neúčinným, nespravedlivým, ba i nebezpečným, nýbrž opatřeními výchovnými, směřujícími k mravní záchraně a k polepšení mladistvého, je tu příkazem humanity a rozumné kriminální politiky.*¹⁶

Tento zákon byl skutečně na svou dobu výjimečný a pokrokový. Upravoval trestní odpovědnost, procesní postavení mladistvého a průběh proti němu vedeného trestního řízení u všech mladistvých žijících na území Československé republiky po dobu pouhých osmi let. V září 1938 došlo podepsáním mnichovské dohody k odtržení pohraničních částí

¹⁵ srov. Tamtéž

¹⁶ *Mířička, A., Scholz, O.: O trestním soudnictví nad mládeží Praha Československý kompas, 1932, s. 1*
In: VÁLKOVÁ, H., ŠÁMAL, P., SOTOLÁŘ, A. Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In: *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003 s. 25

Československa, k jejich připojení k Velkoněmecké říši a následnému zřízení protektorátu Čech a Moravy.

Bohužel ani po skončení druhé světové války nebylo tomuto pokrokovému zákonu dopřáno delšího trvání. Po únorovém komunistickém puči v roce 1948 byla zahájena práce na novém trestním zákonu podle sovětského vzoru, ve kterém samozřejmě nebylo místo pro samostatné a na výchovu orientované soudnictví. Tak na dlouhou dobu vymizela z českého trestního zákona jakákoliv známka o restorativně orientované justici.

V době komunistického režimu v našem trestním soudnictví existoval jistý náznak restorativních prvků v trestní justici, a to v podobě Místních lidových soudů, které vznikly na základě zákona č.38/1961 Sb. jako orgány pracující v obcích a na pracovištích. Tyto Místní lidové soudy projednávaly méně závažné případy porušování „socialistické zákonitosti“, narušující zejména společenský pořádek, soudružské soužití občanu a drobné majetkové spory“. Tyto soudní orgány měly plnit především výchovnou funkci a svým rozhodováním působit na občany tak, aby chránili socialistické vlastnictví a plnili povinnosti občanů socialistického státu. Předpokládala se úzká spolupráce těchto soudů s různými společenskými orgány a organizacemi (např. odbory) i s hospodářským vedením podniku. Soudci Místních lidových soudů byli voleni na 2 roky veřejným hlasováním na shromáždění občanů určitého správního celku a svou funkci vykonávali bezplatně.¹⁷ Spíše než funkci restorativní plnily tyto soudy funkci propagandistickou, což je v očích široké veřejnosti brzy zdiskreditovalo. Místní lidové soudy byly definitivně zrušeny zákonem č.150/1969 Sb. ke dni 1. lednu 1970. O skutečné změně a humanizaci trestní politiky se dá na našem území hovořit až po listopadu 1989.

1.6 Vývoj restorativní justice po listopadu 1989 v České republice

Ihned po roce 1989 dochází ke snahám o reformu represivně orientované justice. Jedním z prvních experimentů tohoto druhu byl projekt „Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež“, který vznikl na Ústavu státu a práva Československé akademie věd.¹⁸ Tento projekt

¹⁷ srov: KARABEC, Z.,: Koncepce restorativní justice. In: *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s.16

¹⁸ srov: VÁLKOVÁ, H. a kol. Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež (MS-alternativa)-projekt. Praha: Ústav státu a práva ČSAV, 1991; VÁLKOVÁ, H., KOPOLDOVÁ, B. Prvé zkušenosti z pražského experimentu mimosoudního narovnání. Česká Lípa : Nadace Klíč , 1996 In: VÁLKOVÁ, H. Od vězeňství k alternativním sankcím. *Ve službách práva*. Sborník příspěvků k 10. výročí založení pobočky nakladatelství C.H.Beck, Praha 2

byl omezen v rámci experimentálního ověřování na oblast hl. města Prahy, přesto byly jeho prostřednictvím poprvé v Československu aplikovány principy restorativní justice v praxi. Na základě zkušeností získaných v tomto projektu, dochází díky novele trestního řádu v roce 1993 k dalším změnám.

Byl zaveden nový institut podmíněného zastavení trestního stíhání¹⁹ po němž v polovině 90.let následují další alternativy a to: narovnání²⁰, obecně prospěšné práce²¹, podmíněně upuštění od potrestání s dohledem²², podmíněné odsouzení s dohledem²³ a konečně zvláštní forma účinné lítosti²⁴, která vede u mladistvého k zániku trestnosti spáchaného činu. Kromě toho je v roce 1997 zaveden i nový institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem²⁵ (jako obdoba anglosaské Parole), jehož prostřednictvím se mimo jiné sleduje snížení vězeňské populace²⁶.

V této souvislosti je nutno zmínit velice důležitou okolnost, která měla velký vliv na posun mínění nejen laické, ale hlavně odborné veřejnosti. Jedná se o otázky nového způsobu řešení trestní věci. Touto silou bylo občanské sdružení „Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici“²⁷, které od roku 1994 pořádalo semináře a popularizovalo tak myšlenku restorativně zaměřené justice mezi soudci a státními zástupci.

Snahy o větší začlenění restorativních prvků do českého trestního zákona přetrvávají a jsou jasně patrné dodnes. Jednou z takovýchto snah je zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, který nabyl účinnosti od 1. ledna 2004.²⁸

¹⁹ Ustanovení § 307-308 zákona č. 292/1993 Sb., s účinností od 1.1.1994

²⁰ Ustanovení § 309-314 zákona č. 152/1995 Sb., s účinností od 1.1.1994

²¹ Ustanovení § 45-45a zákona č. 152/1995 Sb., s účinností od 1.1.1996

²² Ustanovení § 26 zákona č. 253/1997 Sb., s účinností od 1.1.1998

²³ Ustanovení § 60a zákona č. 253/1997 Sb., s účinností od 1.1.1998

²⁴ Ustanovení § 65 odst. 2 zákona č. 265/2001 Sb., s účinností od 1.1. 2002

²⁵ Ustanovení § 63 odst. 1 zákona č. 265/2001 Sb., s účinností od 1.1. 2002

²⁶ VÁLKOVÁ, H.: Od vězeňství k alternativním sankcím. *Ve službách práva*. Sborník příspěvků k 10. výročí založení pobočky nakladatelství C.H.Beck. Praha, 2003.s. 310

²⁷ Tamtéž s. 311

²⁸ srov. JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže – s poznámkami a judikaturou*. Linde. Praha, 2004

2. Oběť a poškozený -vymezení pojmů

V českém trestním právu se kategorie „oběť trestné činnosti“ dosud nevyskytuje, a to ani po poslední novelizaci trestního zákona a trestního řádu. Pojem „poškozený trestným činem“, který trestní právo užívá, se s pojmem „oběť trestné činnosti“ vymezeným v mezinárodních dokumentech, překrývá pouze z části.²⁹ Z tohoto hlediska je nutné vysvětlit a objasnit jednotlivé rozdíly mezi pojmy „poškozený“ a „oběť“.

2.1 Poškozený

Trestní řád vymezuje v § 43 poškozeného takto: „*Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda...*“³⁰. Zde vymezená definice poškozeného platí pro všechna stádia trestního řízení. Vztahují se dokonce i na postup před zahájením trestního stíhání. Toto široké vymezení je dále zúženo § 43 odst. 2 trestního řádu: „*Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně, nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.*“³¹ Další zúžení pojmu „poškozený“ je obsaženo v § 310a tr. řádu, kde je právní nástupce vyloučen z možnosti vykonávat práva poškozeného, a to pro účely narovnání: „*Práva poškozeného podle § 309 a 311 nepřísluší tomu, na koho pouze přešel nárok na náhradu škody.*“³²

Trestní řád rozlišuje dvě kategorie poškozených.

- a) Poškození, kteří mohou žádat náhradu škody (mohou být subjektem tzv. adhezního řízení, § 43 odst.2 tr. řádu).
- b) Poškození bez tohoto oprávnění, kteří mají pouze tzv. procesní práva, vyjmenovaná v §43 odst. 1 tr. řádu.³³

²⁹ srov. KRÁL, V.: *Odškodňování oběti trestné činnosti. Zákon s poznámkami*. I. vydání. C.H.Beck. Praha, 1998 s. 15

³⁰ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů. Znění podle právního stavu k 1.1. 2004

³¹ Tamtéž

³² Tamtéž

³³ JELÍNEK, J., SOVÁK, Z.: *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a předpisy souvisící*. 20. aktualizované vydání podle právního stavu k 1.1. 2004 Linde. Praha, 2004

Jak již bylo výše uvedeno, je podle § 43 tr. řádu za poškozeného považován v první řadě ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví: „Ublížením na zdraví se rozumí takový stav (onemocnění, poranění), který je porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí a znesnadňuje výkon obvyklé činnosti nebo má jiný vliv na obvyklý způsob života poškozeného, a který zpravidla vyžaduje lékařské ošetření, i když nezanechává trvalé následky (srov. II/1965 Sb. rozh. Tr.)“³⁴

Zákon dále vymezuje poškozeného jako toho, komu byla trestným činem způsobena škoda na majetku. Přesným vymezením majetkové škody a tím, koho je možné v této souvislosti považovat za poškozeného, se zabývá směrnice pléna Nejvyššího soudu č. Pls 1/1962 publikovaná pod číslem II/1962 Sb. rozh. Tr., která definuje majetkovou škodu takto: „Majetkovou škodou je jen škoda, kterou lze vyjádřit v penězích. Není to ovšem jen škoda vzniklá tím, že byl trestným činem ztenčen majetek poškozeného, ale i jiná materiální škoda, pokud její náhradu jiné předpisy o odškodňování přiznávají (např. újma vzniklá poškozením věci nebo tím, co poškozenému ušlo apod., náklady léčení, dávky nemocenského pojištění a dávky důchodového zabezpečení), kterou lze odčinit nebo zmírnit buď uvedením v původní stav nebo peněžitou náhradou. Za majetkovou škodu je nutno považovat i odškodnění příslušející podle zákona jako proti hodnota za utrpěnou škodu určitého druhu (např. bolestné nebo náhrada za ztížené společenské uplatnění – při zohyzdění podle § 355 obč. zák.)“³⁵

Za poškozeného je dále ve smyslu § 43 odst. 1 považován ten, komu byla způsobena morální škoda. V tomto smyslu se za morální škodu považuje takový hrubý zásah do práv a zájmů dotčeného subjektu, který byl způsoben trestnými činy proti lidské důstojnosti (§ 241 až 246 tr. zákona), dále trestnými činy proti pořádku ve věcech veřejných (§ 153 až 177 tr. zák.) a trestnými činy, které hrubě narušují občanské soužití podle § 196 až 209 tr. zák.³⁶ Z tohoto výčtu je tedy možné pokládat za osobu morálně poškozenou například znásilněnou ženu, osobu pohlavně zneužitou, osobu křivě obviněnou nebo pomluvenou.

„Jinou škodou“ ve smyslu § 43 odst. 1 tr. řádu je možné chápat škodu způsobenou trestným činem poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák. Tímto způsobem může být poškozeno dobré jméno organizace poskytující služby nebo obchodní organizace. Dále je

³⁴ JELÍNEK, J.: *Poškozený v českém trestním řízení*. Karolinum. Praha, 1998 s. 22

³⁵ Tamtéž s. 23

možné tento výraz „jiná škoda“ chápat tak, že je tato škoda způsobena takovým jednáním pachatele, které je z hlediska stadií vývoje trestného činu přípravou trestného činu (podle § 7 odst. 1 tr. zák.) nebo pokusem o něj (podle § 8 odst. 1 tr. zák.).

2.2 Oběť

V roce 1985 se konal VII. Kongres OSN v Miláně, který se zabýval prevencí zločinnosti a zacházení s provinilci. Na tomto kongresu byla přijata definice oběti zločinu. Tato definice vymezuje oběti jako: „*osoby, kterým byla individuálně nebo kolektivně způsobena škoda, to je újma tělesná a psychická i emocionálního strádání, materiální škoda nebo značná újma na jejich základních právech jednáním, nebo opominutím, které je v rozporu s příslušnými trestními zákony, včetně zákonů zakazujících zneužití moci.*“³⁷

Na základě této definice je možné učinit jistou kategorizaci obětí:

- a) oběti tradičních trestných činů, tzn. převážně obecné kriminality násilné, majetkové nebo mravnostní povahy.
- b) oběti nových a netradičních forem kriminality, zejména kriminality organizované, včetně obchodu s drogami (tyto formy představují kvalitativně vyšší formu kriminality).
- c) , oběti nezákonného zneužívání ekonomické moci. Do této kategorie spadá např. porušování předpisů bezpečnosti práce, poškozování spotřebitelů, daňové úniky, úplatkářství.³⁸

Ve své práci budu věnovat pozornost obětem jednotlivým, individuálně určitelným fyzickým osobám, jež utrpěly škodu v souvislosti se zločinem, jenž spáchala jiná osoba.

Zatímco pojem „poškozený“ je typicky neutrální právní termín, pojem „oběť“ má jistý emocionální a etický podtext. Z toho také vychází odlišné chápání pojmu „oběť“. Pojem oběť je chápána v širším smyslu než pojem poškozený. Zahrnuje totiž nejen osoby, které

³⁶ srov. LÁTAL, J.: *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Příručka ministerstva spravedlnosti ČR, svazek 54 Praha, 1994 s. 35

³⁷ OSMANČÍK, O., ROZUM, J.: *K problematice obětí zločinu*. Institut pro Kriminologii a sociální prevenci. Praha, 1993 s. 1

³⁸ srov. Tamtéž s. 1

utrpěly nějakou újmu v přímé souvislosti s trestným činem, ale i osoby, u nichž k takové újmě došlo zprostředkovaně.

Zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti vymezuje oběť tímto způsobem: „*Obětí se rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Za oběť se považuje osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, jestliže této osobě zemřelý výživu poskytoval, nebo byl povinen poskytovat.*“³⁹

Z toho vymezení vyplývá, že za oběti jsou považováni i nejbližší členové rodiny, dále přímé oběti trestné činnosti a osoby které byly odkázány na jejich péči, pokud jim vznikla nějaká újma. Takovéto vymezení pojmu „oběť“ je restorativní justici bližší než vymezení pojmu „poškozený“ v trestním řádu. Vzhledem k nutné exaktnosti trestního práva je samozřejmě toto přesné vymezení pojmu poškozený a jeho práv pochopitelné, a to především z důvodu transparentnosti trestního řízení a jeho pokud možno rychlého a hladkého průběhu. Právě z těchto důvodů je v retributivní justici postavení oběti (resp. poškozeného) v první řadě podřízeno trestnímu řízení, což je někdy na úkor skutečných potřeb oběti.

2.3 Postavení poškozeného v trestním řízení a jeho procesní práva

Podle § 12 odst. 6 tr. řádu je poškozený chápán jako procesní strana: „*Stranou se rozumí ten, proti němuž se vede trestní řízení, zúčastněná osoba a poškozený a v řízení před soudem též státní zástupce; stejné postavení jako strana má i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede nebo která podala oprávněný požadavek.*“⁴⁰ Takovéto postavení umožňuje poškozenému aktivní zapojení do trestního řízení. Poškozený může podávat návrhy a zásahy vedoucí ke správnému zjištění skutkového stavu. Na tomto místě je třeba říci, že poškozený je stranou zcela samostatnou a nezávislou na ostatních stranách (například státní zástupce).

Jak bylo výše řečeno, je možné postavení poškozeného v českém trestním řízení v zásadě rozdělit do dvou kategorií:

A) na práva, která náležejí každému poškozenému bez ohledu na možnost náhrady škody.

³⁹ Zákon č. 209/1997 Sb. ze dne 31. července 1997 § 2 odst. 1 a 2

⁴⁰ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů. Znění podle právního stavu k 1.1. 2004

B) na práva, která náležejí těm poškozeným, kteří mají podle zákona nárok žádat náhradu škody.

A) práva náležející každému poškozenému:

- Právo být poučen o svých právech a právo na poskytnutí plné možnosti na jejich uplatnění (§ 46 tr. řádu).
- Právo na takové jednání s poškozeným během trestního řízení, jak to vyžaduje význam a výchovný účel trestního řízení a aby byla vždy šetřena jeho osobnost a ústavou zaručena práva (§ 52 tr. řádu).
- Právo na používání svého mateřského jazyka před orgány činnými v trestním řízení (§ 2 odst. 14 tr. řádu).
- Právo činit návrhy na doplnění dokazování (§ 43 odst. 1, § 215 odst. 3 tr. řádu).
- Právo nahlížet do spisů, s výjimkou protokolu o hlasování, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí (§ 65 tr. řádu).
- Právo žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy ve vyšetřování nebo závady v postupu vyšetřovatele (§ 167 tr. řádu).
- Právo na doručení opisů rozhodnutí do vlastních rukou, aby proti nim mohl podat opravný prostředek (§ 64 odst. 1 písm. b) tr. řádu).
- Právo na doručení usnesení o odložení věci, pokud je poškozený znám a právo podat stížnost proti tomuto usnesení (§ 159 odst. 5 tr. řádu).
- Právo na oznámení usnesení o postoupení věci (§ 171 odst. 2 tr. řádu).
- Právo být vyrozuměn o zastavení trestního stíhání (§ 172 odst. 3 tr. řádu).
- Právo být vyrozuměn o přerušení trestního stíhání (§ 173 odst. 3 tr. řádu).
- Právo být informován, že byl obviněný propuštěn z vazby nebo z ní uprchl, anebo že byl odsouzený propuštěn z výkonu trestu nebo z něj uprchl (§ 44 a tr. řádu).
- Právo na doručení opisu obžaloby, pokud je známý pobyt a sídlo poškozeného (§ 196 odst. 1 tr. řádu).
- Právo účastnit se hlavního líčení, s tím, že musí být vyrozuměn o době a místě jeho konání, se zachováním alespoň třídní lhůty k přípravě (§ 198 odst. 1,2 tr. řádu).
- Právo klást se souhlasem předsedy senátu vyslychaným osobám otázky, a to zpravidla tehdy, když předseda senátu své dotazy skončil a když už nemají otázek členové senátu (§ 215 odst. 1 tr. řádu).

- Právo před skončením řízení se vyjádřit k věci (§ 43 odst. 1 tr. řádu). Tímto vyjádřením je při hlavním líčení závěrečná řeč, kterou je oprávněn přednést poškozený pokud není zastoupen zmocněncem.
- Právo dát se zastupovat zmocněncem (§ 50 tr. řádu).
- Právo dát podnět k trestnímu stíhání a právo na přijetí jeho podání (§ 158 odst. 1 tr. řádu). V této souvislosti je třeba říci, že toto právo není specificky určeno poškozenému, protože oznámení o trestném činu může učinit kdokoliv bez zvláštního zákonného zmocnění.
- Právo vyjádřit souhlas s trestním stíháním (§ 163 tr. řádu).
- Právo podat stížnost proti usnesení o přibrání znalce (§ 105 odst. 1 tr. řádu).

B) Práva která náležejí těm poškozeným, kteří mají podle zákona nárok žádat náhradu škody způsobenou trestným činem:

- Právo uplatnit proti obviněnému nárok na náhradu škody (§ 43 odst. 2, § 228, § 229 tr. řádu)
- Právo učinit návrh na zajištění nároku na náhradu škody na majetku obviněného (§ 47 odst. 3 tr. řádu).
- Právo být vyrozuměn o zajištění nároku na náhradu škody, s upozorněním na důvody, pro něž se zajištění podle § 48 odst. 1 zruší (§ 47 odst. 8 tr. řádu).
- Právo podat stížnost proti zajištění nároku na náhradu škody (§ 49 tr. řádu).
- Nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu, jestliže poškozený který uplatnil v souladu se zákonem nárok o náhradu škody osvědčí, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady vzniklé s přibráním zmocněnce. Výše zmíněné neplatí pokud by bylo vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody nebo její výši zastoupení zmocněncem zřejmě nadbytečné (§ 51a odst. 1 tr. řádu).
- Právo být vyrozuměn o hlavním líčení a upozorněn, že nedostaví-li se k hlavnímu líčení, bude se o jeho nároku na náhradu škody rozhodovat na podkladě jeho vlastních návrhů, jsou-li už obsaženy ve spise nebo dojdou k soudu dříve, než se přikročí k dokazování (§ 198 odst. 2 tr. řádu).
- Právo podle něhož se předseda senátu po přednesení žaloby dotáže poškozeného, zda navrhuje, aby obžalovanému byla uložena povinnost k náhradě škody způsobené trestným činem, a v jakém rozsahu. Nedostaví-li se poškozený

k hlavnímu líčení a je-li jeho návrh obsažen ve spise, předseda senátu přečte tento návrh ze spisu (§ 206 odst. 2 tr. řádu).

- Právo doručit poškozenému rozsudek v opise, v případě, že poškozený uplatnil návrh na náhradu škody, a to i když byl poškozený při vyhlášení rozsudku přítomen (§130 odst. 1 tr. řádu). Totéž platí o doručení trestního příkazu (§ 314 f odst. 2 tr. řádu).
- Právo napadnout rozsudek odvoláním, a to pro nesprávnost výroku o náhradě škody (§ 246 odst. 1 tr. řádu).
- Poškozený může napadnout rozsudek také proto, že nebyl učiněn výrok o náhradě škody, jakož i pro porušení ustanovení o řízení předcházejícím rozsudku, jestliže toto porušení mohlo způsobit, že výrok je nesprávný, nebo že chybí (§ 249 odst. 2 tr. řádu).
- Právo na přednesení konečného návrhu při veřejném zasedání o odvolání (§ 235 odst. 3 tr. řádu).
- Právo uzavřít dohodu s obviněným o náhradě škody způsobené trestným činem, která je nutná k podmíněnému zastavení trestního stíhání (§ 307 tr. řádu). Toto podmíněné zastavení trestního stíhání může vést v určitých podmínkách vyjmenovaných v § 308 tr. řádu k úplnému zastavení trestního stíhání.
- Právo dát souhlas k rozhodnutí soudu o schválení narovnání (§ 309 odst. 1 tr. řádu).
- Podle § 154 tr. řádu je odsouzený, kterému byla uložena povinnost k náhradě škody, povinen poškozenému nahradit náklady potřebné k účelnému uplatnění jeho nároku na náhradu škody v trestním řízení, včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce.
- Poškozený má právo na náhradu škody, která mu vznikla v souvislosti s trestním řízením, a to i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody ani z části (§ 154 odst. 2 tr. řádu).

Výše uvedený výčet procesních práv poškozeného není úplný hlavně z toho důvodu, že poškozený může uplatnit ještě taková procesní práva, která mu přísluší, jestliže vystupuje v trestním řízení jako svědek, což není ojedinělý případ. Novelizací trestního zákona a trestního řádu, která se uskutečnila jednak zákonem č. 265/2001 Sb., (s účinností od 1. ledna 2002) a zákonem č. 283/2004 Sb., (s účinností od 1. 7. 2004), kterými se mění a doplňují zákon č. 140/1961 Sb., (trestní zákon) a zákon č. 141/1961 Sb., (trestní

řád) se v jistých bodech změnila také práva poškozených. Nyní bych se rád zaměřil na některá procesní práva poškozených, která byla jednotlivými novelami trestního řádu změněna.

2.4 Novelizace, která proběhla na základě zákona č. 265/2001 Sb.

Trestní stíhání se souhlasem poškozeného § 163 tr. řádu

Před novelizací trestního řádu v roce 1990 byly všechny trestné činy stíhány z úřední povinnosti a bez ohledu na stanovisko poškozeného. Tato úprava zohledňuje skutečnost, že vedle pachatele jsou v důsledku spáchané trestné činnosti a odsouzení za ni poškozeny i další osoby uvedené v § 163 odst. 1 tr. řádu. Obecně by se dalo říci, že trestní stíhání se souhlasem poškozeného je odůvodněno ochranou rodinných a obdobných vztahů. Poškozený může za větší újmu pociťovat trestní stíhání osoby blízké, které může vést i k narušení rodinných vazeb, než to, že se tato osoba proti němu dopustila protiprávního jednání, které naplňuje znaky některého z vyjmenovaných trestných činů.⁴¹

Možnost disponovat s tímto právem má poškozený po celou dobu trestního řízení, až do stádia odvolacího řízení. Dle výše zmíněné novely z roku 2001 je třeba poškozeného písemně poučit o tom, že po marném uplynutí lhůty k vyjádření, zda souhlasí s trestním stíháním (§ 163), nelze souhlas s trestním stíháním dát. Další podrobnosti jsou uvedeny v odstavci 2 § 163 tr. řádu.

Případy, za nichž se institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním neuplatní, jsou uvedeny v ustanovení § 163a:

- „a) činem vyjmenovaným v § 163 odst. 1 byla způsobena smrt.*
- b) poškozený není schopen dát souhlas pro duševní poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena.*
- c) poškozeným je osoba mladší 15 let.*
- d) z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.“⁴²*

⁴¹ srov. STOČESOVÁ, S.: Postavení oběti v trestním řízení. In: *Kriminalita: Oběti, prevence, postmodernita. Sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS, Šlovice 21.-23. dubna 2004*, Masarykova česká sociologická společnost sekce sociální patologie. Praha, 2004 s. 43

⁴² Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů. Znění podle právního stavu k 1.1. 2004

Zrušení § 44 odst. 2 tr. řádu

Toto ustanovení omezovalo účast poškozeného před krajským soudem jednajícím jako soud prvního stupně. Podle tohoto znění trestního řádu, v řízení o trestních činech náležejících do příslušnosti krajského soudu jako soudu prvního stupně, musel krajský soud rozhodnout o účasti poškozeného podle povahy projednávané věci. Poškozený byl tedy v řízení před krajským soudem, oproti poškozenému v řízení před okresním soudem, ve značné, ale ničím neodůvodněné nevýhodě. Zatímco se poškozený mohl řízení před okresním soudem účastnit bez omezení, řízení před krajským soudem se mohl účastnit pouze tehdy, rozhodl-li krajský soud o jeho účasti kladně. Jestliže krajský soud rozhodl o účasti poškozeného záporně, nebylo možné proti tomuto rozhodnutí podat stížnost a toto rozhodnutí bylo prakticky nepřezkoumatelné. Tento paragraf byl zrušen k 23.2.2001 nálezem ústavního soudu publikovaným pod č. 77/2001 Sb. zák.⁴³

Nové znění § 44 odst. 2 tr. řádu

Dalším důležitým ustanovením, dotýkajícím se procesních práv poškozeného, je § 44 odst. 2 trestního řádu, který upravuje postup při velkém počtu poškozených: *„Je-li počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Rozhodnutí oznámí v řízení před soudem soud a v přípravném řízení státní zástupce poškozeným, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody; ostatním poškozeným rozhodnutí oznámí při prvním úkonu trestního řízení, ke kterému se předvolávají nebo o kterém se vyrozumívají. Jestliže by celkový počet zvolených zmocněnců vzrostl na více než šest a poškození se mezi sebou o výběru nedohodnou, provede výběr s přihlédnutím k zájmům poškozených soud. Společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení“.*⁴⁴

⁴³ srov. JELÍNEK, J., SOVÁK, Z.: *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a předpisy související*. 20. aktualizované vydání podle právního stavu k 1.1. 2004 Linde. Praha, 2004 s. 379

⁴⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů. Znění podle právního stavu k 1.1. 2004

Toto ustanovení vychází ze snahy o kompromis mezi potřebami trestního řízení a zájmy jednotlivých oprávněných poškozených na náhradu způsobené škody trestným činem. Je však možné, že nové ustanovení umožní účelové vyloučení poškozeného z trestního řízení, neboť si jen stěží lze představit, že by větší počet poškozených splnil náročné podmínky § 44 odst. 2 pro zastupování společnými zmocněnci.⁴⁵

§ 51a odst. 1. tr. řádu.

Tento paragraf hovoří o nároku poškozeného na bezplatné zastoupení, respektive zastoupení za sníženou odměnu, odůvodňují-li to majetkové poměry poškozeného. Nárok může uplatnit pouze ten poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody. Výše zmíněný nárok neplatí, pokud by vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody nebo její výši, bylo zastoupení zmocněncem „zřejmě nadbytečné“. Návrh na bezplatné zastoupení podává poškozený v přípravném řízení prostřednictvím státního zástupce, který k němu připojí své vyjádření. Předseda senátu soudu, který koná řízení v prvním stupni, a v přípravném řízení soudce, rozhodne o jeho přiznání nebo nepřiznání. Zmocněncem nemajetného poškozeného je advokát a náklady vzniklé s přibráním takového zmocněnce hradí stát. O výši odměny a náhradě hotových výdajů ustanoveného zmocněnce poškozeného se užije přiměřeně ustanovení o rozhodování o nárocích ustanoveného obhájce (§ 151 odst. 6 tr. řádu).

V případech, že pomínou důvody, které vedly k ustanovení zmocněnce poškozeného, nebo nemůže-li z důležitých důvodů zmocněnec poškozeného nadále zastupovat, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce i bez návrhu o zproštění povinnosti zastupovat poškozeného. Proti rozhodnutí o ustanovení zmocněnce je možná stížnost.

Právo nemajetného poškozeného na kvalifikované zastoupení v trestním řízení na účet státu, je „zrcadlové“ k oprávnění nemajetného obviněného. Z toho vyplývá, že procesní pozice poškozeného jako strany trestního řízení se vyrovnává s procesním postavením obviněného. Jistým problémem však nadále zůstává, že oprávnění nemajetného poškozeného je omezeno jen na ty poškozené, kteří uplatnili nárok na náhradu škody v trestním řízení. Nadále jsou vyloučeni ti poškození, kteří takovýto nárok neuplatnili nebo nemohou uplatňovat.⁴⁶

⁴⁵srov. JELÍNEK, J.:Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 2001. *Kriminalistika* 2002, roč. 35 č.1

⁴⁶srov. Tamtéž

§ 155 odst. 2 tr. řádu

Tento paragraf vymezuje odsouzenému povinnost nahradit poškozenému náklady potřebné k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení, o jejichž výši rozhodne po právní moci rozsudku na návrh poškozeného předseda senátu soudu prvního stupně; nárok je třeba uplatnit do jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku, jinak zaniká. Novela (oproti předchozí právní úpravě) mění okolnost, že poškozený musí nárok uplatnit. Předchozí úprava stanovila rozhodování z úřední povinnosti. Neuplatní-li poškozený svůj nárok do jednoho roku od právní moci rozsudku, jeho nárok automaticky zaniká.⁴⁷

Možnost poškozeného podávat opravné prostředky

Jak bylo již výše řečeno, poškozený je podle § 12 odst. 6 tr. řádu chápán jako procení strana. Jakožto takové je mu umožněno aktivně se zapojovat do trestního řízení. Před novelizací trestního zákona a trestního řádu se možnosti poškozeného podávat opravné prostředky v podstatě omezovaly na:

- Právo podat stížnost proti odložení věci
- Právo podat stížnost proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání
- Právo podat stížnost na rozhodnutí, jímž v přípravném řízení soud zamítl návrh státního zástupce na schválení narovnání⁴⁸

Díky novelizaci se možnosti poškozeného podávat opravné prostředky rozšířili o:

- Právo podat stížnost proti usnesení o postoupení jinému orgánu (§ 171 odst. 2 tr. řádu).
- Právo podat stížnost proti usnesení o zastavení trestního stíhání (§ 172 odst. 3 tr. řádu).
- Právo podat stížnost proti usnesení o schválení narovnání v předběžném řízení (§ 188 odst. 3 tr. řádu).
- Právo podat stížnost proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo narovnání u hlavního líčení (§ 223a tr. řádu).
- Právo podat stížnost proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo narovnání mimo hlavní líčení (§ 231 odst. 3 tr. řádu).

⁴⁷ srov. Tamtéž

⁴⁸ srov. Tamtéž

Rozhodování o náhradě škody v trestním řízení

Ustanovení § 228 odst. 1 hovoří o povinnosti soudu rozhodnout o náhradě škody: „*Odsuzuje-li soud obžalovaného pro trestný čin, kterým způsobil jinému majetkovou škodu, uloží mu zpravidla v rozsudku, aby ji poškozenému nahradil, jestliže byl nárok včas uplatněn (§ 43 odst. 3); nebrání-li tomu zákonná překážka, soud uloží obžalovanému vždy povinnost k náhradě škody, jestliže je výše škody součástí popisu skutku uvedeného ve výroku rozsudku, jímž se obžalovaný uznává vinným, a škoda v této výši nebyla dosud uhrazena*“.⁴⁹

V této právní úpravě se spojuje náhrada škody, respektive výrok o náhradě škody, s výrokem o vině. Tato zásada byla již dříve vyjádřena v rozhodnutí č. 34/1963 Sb.: „*Jestliže v adhezním řízení byl poškozeným náležitě uplatněn nárok na náhradu škody, je soud povinen, jsou-li pro to dostatečné podklady, současně s výrokem o vině rozhodnout o povinnosti odsouzeného k náhradě škody, kterou poškozenému způsobil, a ne odkazovat poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních*“.⁵⁰

Je nutno ovšem zdůraznit, že výše zmíněné rozhodnutí o náhradě škody se týká pouze těch poškozených, kterým byla způsobena materiální škoda, tedy taková škoda, kterou je možno vyčíslit v penězích. Jedná se zejména o škody na zdraví, u nichž se náhrada určuje podle bodového ohodnocení jednotlivých nemocí a zranění. Dále je možné mezi škody majetkové zařadit i ušlý zisk. Zásadně není možné v trestním řízení uznat náhradu škody morální, jelikož ta není v penězích přesně vyčíslitelná. Poškozený má možnost žádat odškodnění morální újmy nanejvýš v občanskoprávním řízení.⁵¹

Peněžité pomoc obětem trestné činnosti

Poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti upravuje zákon č. 209/1997 Sb. Zde se obětí rozumí: „*Fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Za*

⁴⁹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů. Znění podle právního stavu k 1.1. 2004

⁵⁰ JELÍNEK, J., SOVÁK, Z.: *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a předpisy související*. 20. aktualizované vydání podle právního stavu k 1.1. 2004 Linde. Praha, 2004 s. 597

⁵¹ srov. STOČESOVÁ, S.: Postavení oběti v trestním řízení. In: *Kriminalita: Oběti, prevence, postmodernita. Sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS, Šlovice 21.-23. dubna 2004*, Masarykova česká sociologická společnost sekce sociální patologie. Praha, 2004 s. 44

*oběť se považuje i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, jestliže této sobě zemřelý výživu poskytoval, nebo byl povinen poskytovat.*⁵²

Peněžité pomoci, o kterou se žádá u Ministerstva spravedlnosti, se poskytne tehdy, nebyla-li škoda na zdraví nebo smrt, způsobená v důsledku trestného činu, plně uhrazena. Peněžité pomoci může být poskytnuta i tehdy, není-li znám pachatel nebo nebylo-li možno proti němu zahájit trestní stíhání. Pomoc se poskytuje občanům ČR a osobám bez státní příslušnosti, které mají na území ČR povolen trvalý pobyt. Cizincům tehdy, stanoví-li tak vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je ČR vázána. Novela stanoví, že pomoc se poskytne na žádost obětem:

- V paušální částce 25 000 Kč nebo
- Ve výši která představuje oběti prokázanou ztrátu na výděлку a prokázané náklady spojené s léčením, resp. náklady spojené s pohřbem a na výživu, snížené o součet všech částek, které oběť z titulu náhrady škody již obdržela.⁵³

Horní hranice peněžité pomoci byla před novelizací stanovena na třicetinasobek nejnižší měsíční mzdy, tj. nejvýše na 60 000 Kč. Tato částka se novelizací zvyšuje a podle § 7 odst. 4 citovaného zákona nesmí přesáhnout ve svém součtu částku 150 000 Kč.

2.5 Novelizace, která proběhla na základě zákona č. 283/2004 Sb.

Obecně by se dalo říci, že změny provedené touto novelou reagují na potřebu zvýšit ochranu poškozených a svědků. Vychází z potřeby, aby oběti násilných trestných činů byly v určitých případech informovány, zda a kdy byl pachatel propuštěn z vazby či výkonu trestu odnětí svobody. Na základě tohoto ustanovení je poškozený poučen o možnosti podat si žádost o takové informace u soudu, a v přípravném řízení u státního zástupce. Stejným oprávněním disponují také svědci, kteří se stávají terčem výhrůžek i násilných trestných činů nejčastěji ze strany pachatelů závažné násilné trestné činnosti. Na základě těchto potřeb byl vytvořen § 44a který uvádí:

⁵² Zákon č. 209/1997 Sb. ze dne 31. července 1997 § 2 odst. 1 a 2

⁵³ srov. Zákon č. 209/1997 Sb. ze dne 31. července 1997 odst. 1

„Shledá-li orgán činný v trestním řízení, že poškozenému nebo svědkovi hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, poučí poškozeného nebo svědka o možnosti žádat informace o tom, že

- a) obviněný byl propuštěn z vazby nebo z ní uprchl, nebo*
- b) odsouzený byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody nebo z něj uprchl“.⁵⁴*

Odstavec 2 výše citovaného zákona uvádí, že poškozený nebo svědek může žádost podle odstavce 1 podat u soudu a v přípravném řízení u státního zástupce. Pokud je odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, podává se žádost podle odstavce 1 soudu, který rozhodoval v prvním stupni.⁵⁵

Změna § 70a

Novela rozšířila § 70a odst.1 o písmeno j), podle něhož je třeba příslušnou věznicí bez průtahů vyrozumět, že poškozený nebo svědek požádal podle § 44a o informace, že:

- a) obviněný byl propuštěn z vazby, nebo z ní uprchl
- b) odsouzený byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody, nebo z něj uprchl

Dále je ustanovení § 70a doplněno o nový odst. 2 který zní: *„Poškozený nebo svědek, který podal žádost podle § 44a, se vhodným způsobem vyrozumí o propuštění obviněného z vazby nebo o jeho uprchnutí z vazby v den, kdy k této skutečnosti došlo. Podle § 70a odst. 3 trestního řádu o výše uvedených skutečnostech vyrozumí poškozeného nebo svědka orgán činný v trestním řízení, který vede řízení v době, kdy k nim došlo.“⁵⁶*

Rozšíření § 321

V souvislosti s výše uvedenými změnami zákonodárce rozšířil také § 321 o odst. 5 v tomto znění: *„Podal-li poškozený žádost podle § 44a trestního řádu, zašle předseda senátu spolu s nařízením výkonu trestu příslušné věznicí informace o poškozených, které je třeba o propuštění nebo uprchnutí odsouzeného vyrozumět. V případě, že poškozený podal žádost v době, kdy je odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, zašle soud věznicí, v níž odsouzený*

⁵⁴ Zákon č. 283/2004 Sb., ze dne 8. dubna 2004 § 44a

⁵⁵ srov. Tamtéž odst. 2

⁵⁶ Zákon č. 283/2004 Sb., ze dne 8. dubna 2004 § 70a odst. 2

vykonává trest odnětí svobody, příslušné informace dodatečně. Věznice je povinna písemně vyrozumět poškozeného bezodkladně, nejpozději však v den následující po skutečnosti uvedené v § 44a odst. 1 písmena b) trestního řádu.⁵⁷

Novelizací provedené změny, respektive doplnění § 44a trestního řádu, § 70a trestního řádu a § 312 odst. 5 trestního řádu, jsou rozhodně velkým přínosem oproti předchozí právní úpravě, která možnost vyrozumívání svědků a poškozených neumožňovala. Je třeba si ovšem uvědomit, že samotné získání informací o pohybu obviněného nebo odsouzeného na svobodě je pouze prvním nutným předpokladem pro to, aby se osoby takto ohrožené mohly chránit, nebo mohly být chráněny před nebezpečím které jim v této souvislosti hrozí.

§ 154 odst. 2 tr. řádu

Rozšíření § 154 o odstavec 2 vede k dalšímu posílení pozice poškozeného v oblasti náhrady škody vzniklé v souvislosti s trestním řízením. Jak bylo již výše zmíněno, podle § 154 má poškozený nárok na náhradu škody, která mu vznikla v souvislosti s trestním řízením, avšak pouze v tom případě, byl-li mu alespoň z části tento návrh soudem přiznán. Nové ustanovení opravňuje soud k rozhodnutí o povinnosti nahradit poškozenému (z části nebo zcela) náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení i v případě, že poškozenému nebyl přiznán ani z části nárok na náhradu škody: „Soud může podle povahy věci a okolností případu rozhodnout na návrh poškozeného o tom, že odsouzenému ukládá povinnost uhradit poškozenému zcela nebo z části náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení, a to i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody ani z části.“⁵⁸

Změny, které byly provedeny v rámci jednotlivých novelizací, postupně posilují práva poškozených, která byla po dlouho dobu opomíjena. Je velmi potěšující sledovat, jak důraz který byl zvláště začátkem 90. let kladen především na práva obviněných a obžalovaných, a který postupně vytlačil poškozeného na samý okraj zájmu, se v poslední době začíná opět přiklánět a zohledňovat práva poškozeného, jako subjektu kterému bylo trestným činem způsobeno bezpráví.

⁵⁷ Zákon č. 283/2004 Sb., ze dne 8. dubna 2004 § 321 odst. 5

⁵⁸ Zákon č. 283/2004 Sb., ze dne 8. dubna 2004 § 154 odst. 2

Je samozřejmé, že výčet možností kterými by bylo možné posílit postavení poškozeného v trestním řízení není ještě z daleka vyčerpán⁵⁹. Na druhou stranu si je však nutné uvědomit, že zvětšování prostoru v trestním řízení pro práva obětí trestné činnosti nemůže být bezbřehé. V této souvislosti je potřeba dostat do rovnováhy potřeby oběti a státu a samozřejmě nepřehlížet ani nárok obviněného na spravedlivý proces.

Jak bylo výše řečeno, pojem poškozený a oběť není možné v rámci trestního práva chápat jako synonyma. Jelikož mým cílem je zabývat se pohledem restorativní justice na spáchaný zločin a možnosti vyřešit danou situaci pomocí principů restorativní justice, budu nadále používat pojem oběť (nebo oběti), které zahrnují nejen poškozeného a pachatele, ale zároveň jejich nejbližší rodinné příslušníky a komunitu.

3. Psychologické dopady trestného činu na oběť

V předcházející kapitole jsem se pokusil popsat procesní postavení poškozeného (oběti) v českém trestním řádu. Jedná se tedy o důsledky trestného činu pro oběť z hlediska právního (jaký trestný čin byl spáchan, jak je právně kvalifikován, jaký trest byl nad pachatelem vysloven, procesní postavení poškozeného atd.), který ovšem není jediný.

Jak bylo výše zmíněno, definice oběti zločinu přijata na VII. Kongresu OSN v Miláně definuje oběť jako osobu, které byla způsobena újma tělesná, psychická nebo i emocionální⁶⁰. Dovolím si zde uvést ještě další možné definice. Tak např. Sieverts a Scheider (1975) definují oběť jako „osobu nebo organizaci, jež je deliktem ohrožena, poškozena nebo zničena“⁶¹, jiná definice uvádí, že oběť je „fyzickou osobou, která trestným činem utrpěla újmu na životě, zdraví, majetku, cti nebo jiných právech“.⁶²

Z těchto definic je zřejmé, že újma vzniklá oběti trestného činu, není pouze fyzická nebo materiální, nýbrž významným způsobem zasahuje i oblast psychickou. Dalším důsledkem trestného činu je tedy důsledek psychologický. Zaměřím se tedy v této kapitole na škody způsobené trestným činem v oblasti psychiky oběti.

⁵⁹ srov. PROTIVÍNSKÝ, M., JELÍNEK, J.: Možnosti péče o svědky- oběti ještě nejsou vyčerpány. *Kriminalistika* 2000, roč. 33 č. 3

⁶⁰srov. OSMANČÍK, O., ROZUM, J.:*K problematice obětí zločinu*. Institut pro Kriminologii a sociální prevenci. Praha, 1993 s. 1

⁶¹ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S.: *Psychologie v právu*. C.H. Beck. Praha, 1997 s. 85

Na úvod sledujme krátký historický exkurs. Na konci 18. století je možno nalézt v pracích C. von Eckartshausena, J. Schaumanna a A. Müncha počátky nového vědního oboru tzv. forenzní psychologie. Jedná se o psychologickou disciplínu aplikovanou v oblasti práva. Integruje především poznatky psychologických oborů, jako jsou psychologie osobnosti, psychopatologie, klinické a sociální psychologie na jedné straně, a na straně druhé poznatky právních disciplín jako kriminologie a sociologie.⁶³

Samotný název forenzní je odvozen z latinského pojmu *forum*. *Forem* se označovalo místo, kde se konali veřejné shromáždění římských občanů, a kde probíhaly i soudní procesy.⁶⁴ Vymezení předmětu forenzní psychologie se liší v závislosti na autorovi a jím podané definici. Jelikož definic je velká řada, odcituji zde jednu z těch novějších, kterou uvádí Ludmila Čírtková: „*Forenzní psychologie je aplikovaná psychologická disciplína, která se zabývá jednáním a prožíváním lidí v situacích regulovaných právem a to především právem trestním.*“⁶⁵

V současné době existuje více modelů jak třídit, v závislosti na užitém kritériu, forenzně psychologické disciplíny. Nejužívanějším kritériem je oblast aplikace:

- Psychologie v občanském právu
- Psychologie v trestním právu
- Psychologie v oblasti zacházení s pachatelem, event. obětí⁶⁶

Tímto úvodem jsem se propracoval k jedné z dílčích forenzně psychologických oblastí, která je pro mou práci důležitá. Jedná se o psychologické aspekty viktimologie.

3.1 Psychologické aspekty viktimologie

Obecně je možné říci, že viktimologie je vědou o oběti. Název viktimologie pochází z latinského pojmu *victima*, který označuje oběť. Počátky viktimologie je možné datovat do druhé poloviny dvacátého století. Někteří autoři, např. Shaskolsky a Shichos, rozlišují viktimologii na obecnou a kriminologickou. V této souvislosti upozorňují na další oblasti

⁶² VÁGNEROVÁ, M.: *Poruchy adaptace*. TU Liberec. Liberec, 1996 s. 56

⁶³ srov. NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S.: *Psychologie v právu*. C.H. Beck. Praha, 1997 s. 1

⁶⁴ srov. HERETIK, A.: *Forenzná psychológia*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo. Bratislava, 2004 s. 23

⁶⁵ ČÍRTKOVÁ, L.: *Kriniální psychologie*. Euronion, s. r. o. Praha, 1998 s. 112

⁶⁶ srov. NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S.: *Psychologie v právu*. C.H. Beck. Praha, 1997 s. 3

s viktomologickým významem jako jsou: politické represe, osudy etnických menšin, přírodní katastrofy, nehody.⁶⁷

Viktimologie jako vědní disciplína se zabývá:

- Interakcí mezi pachatelem a obětí v době spáchání trestného činu
- Způsobem, kterým oběť ke spáchání trestného činu přispěla
- Zvláštností osobnosti jedince, která zvyšuje pravděpodobnost že se stane obětí
- Problematikou mnohonásobných obětí nebo chronických obětí
- Rovněž v neposlední řadě také zacházením s obětí v trestním řízení a možnou rehabilitací následků trestného činu formou terapie

3.2 Viktimizace

Jako odpověď na otázku, co je míněno samotnou viktimizací, odcituji několik definic. Podle Ludmily Črtíkové je viktimizace: „*proces poškozování a způsobování újmy, čímž se fakticky z jedince stává oběť určitého trestného činu*“⁶⁸. K. Netík uvádí, že viktimizace je: „*proces, jímž se fyzická (jednotlivec) nebo právnická osoba (organizace) stává obětí trestného činu*“.⁶⁹ J. Sochůrek definuje viktimizaci jako: „*proces stávání se obětí*“. Dále uvádí: „*celý sled událostí sice trestným činem začíná, ale nekončí. Trestný čin je počátkem dalších zraňujících procesů a skutečností*“⁷⁰

Primární viktimizace

Tímto termínem se nazývá škoda, kterou oběť utrpí samotným trestným činem, tedy jednáním pachatele. V této souvislosti se za primární viktimizaci považuje např. zranění utrpěné v důsledku trestného činu, dále prožitý strach, hrůza a materiální ztráty. Za jedny z nejvážnějších škod se považuje újma psychická a emocionální, neboť je v podstatě neměřitelná a individuálně hluboce prožívaná a proto, že případná pomoc odborníka je velice složitá a problematická.

⁶⁷ srov. Tamtéž s. 85

⁶⁸ ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F.: *Forenzní psychologie*. Support. Praha, 1994 s. 171

⁶⁹ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S.: *Psychologie v právu*. C.H. Beck. Praha, 1997 s. 85

⁷⁰ SOCHŮREK, J.: *Nástin vybraných problémů viktimologie*. TU Liberec. Liberec, 2003 s. 25

Poškození vzniklé primární viktimizací je možné charakterizovat i tzv. primárními ranami, které se rozděluje do tří skupin:

- **Fyzická újma**- tvoří ji celá škála druhů a stupňů zranění od lehkých až po usmrcení
- **Finanční újma**- jedná se o finanční ztráty, náklady na uzdravení, nebo opravení poškozené věci atd.
- **Emocionální újma**- tato zranění jsou objektivně obtížně pozorovatelná, protože se odehrávají uvnitř, z psychologické hlediska v prožívání oběti. Jsou individuálně odlišná.⁷¹

Sekundární viktimizace

Na počátku 70. a 80. let proběhla vlna kritiky na adresu kriminologie a trestní justice z důvodů opomíjení postavení oběti v trestním řízení, jejích práv apod. Schneider v této souvislosti zdůrazňuje, že: „*trestní právo je nevhodně zaměřeno výlučně na pachatele a není s to poskytnout oběti ani zadostiučinění, ani přiměřenou náhradu.*“⁷² Z tohoto pohledu také vychází chápání sekundární viktimizace. Jedná se o poškození, které vzniklo oběti v důsledku trestného činu, ne však v přímé souvislosti s jednáním pachatele, nýbrž reakcí sociálního okolí na spáchaný trestný čin. Dělíme ji do dvou základních skupin:

A) Sekundární viktimizace vzniklá jako reakce blízkých osob a širšího sociálního okolí

V této souvislosti je třeba zmínit necitlivý přístup přímého sociálního okolí oběti, které mohou být ovlivněny některými mýty vztahujícími se k určitém trestným činů (nejčastěji k sexuálně motivovaným) jako např. „*mýtus tzv. socializovaného znásilnění*“, „*mýtus slušné a neslušné ženy*“ nebo „*mýtus provokující oběti*“.⁷³ Je třeba zmínit i jednání médií, která nejsou zákonem nijak omezena a v zájmu co nejsenzacejnější reportáže jsou schopna obět' štvát jako lovnou zvěř. Náš právní systém sice pamatuje a bedlivě střeží identitu pachatelů (zejména mladistvých), kterou mají média dle zákona zakázáno zveřejňovat, ale ochranu identity oběti nijak neřeší.

B) Sekundární viktimizace vzniklá nevhodným zacházením s obětí ze strany orgánů a institucí.

⁷¹ srov. ČÍRTKOVÁ, L.: *Policejní psychologie*. Portál, Praha 2000 s.53

⁷² NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S.: *Psychologie v právu*. C.H. Beck. Praha, 1997 s. 87

Jedná se především o zacházení ze strany policie, soudů a orgánů činných v trestním řízení, které mohou vést oběť k pocitům nespravedlnosti. Oběť může mít pocit, že policistům slouží pouze jako objekt k získávání informací nebo jako důkazní prostředek. Úkony jí mohou připadat zdlouhavé, otázky policistů nepříslušné nebo zasahující do sfér, které nemají s trestným činem nic společného. Dále může k sekundární viktimizaci v průběhu trestního řízení docházet např. při nevhodném vedení výslechu, jestliže je oběť vyšetřovatelem obviňována, nebo zesměšňována. Během soudního řízení se může jednat o některé extrémní postupy obhajoby, např. vyhledávání dokladů o nemravném chování a životním stylu oběti, dále o jejich minulých mravních prohřešcích nebo psychiatrickém léčení a aktuální duševní poruše atd. V důsledku výše zmíněných aktivit dochází alespoň částečně k přesunu viny za delikt z pachatele na oběť a obvykle má za následek dehonestaci oběti a její další nadbytečnou traumatizaci.⁷⁴

Stejným způsobem, jakým způsobuje primární viktimizace tzv. primární rány, způsobuje proces sekundární viktimizace tzv. sekundární rány. Jak bylo řečeno výše, jedná se již „pouze“ o zranění psychická. Tato traumata a rány ovšem zraňují oběť více, razantněji a s déletrvajícím účinkem než rány způsobené primární viktimizací. Rány vzniklé sekundární viktimizací je možné shrnout do tří skupin pocitů:

- **Pocit nespravedlnosti**- vniká z dlouhého projednávání případu, ponechávání pachatele na svobodě, nebo vlekoucího se soudního jednání.
- **Pocit nedůstojnosti**- jedná se o pocity studu a ponížení, které mohou být následkem nevhodného vedení výslechu nebo bezohledností médií.
- **Pocit izolace**- chování nejbližšího sociálního okolí se stává strojené a formální, lidé mohou mít tendence se kontaktu s obětí vyhýbat a jejich chování se stává nepřirozeným. Oběti pak může připadat, že se i ona sama po svém negativním zážitku změnila.⁷⁵

Terciální viktimizace

Tímto termínem se chápe trvalá změna psychiky oběti, související se změnou životní linie nebo životního programu poté, co se jedinec stal obětí trestného činu nebo jiné

⁷³ srov. Tamtéž s. 27

⁷⁴ srov. NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S.: *Psychologie v právu*. C.H. Beck. Praha, 1997 s. 85

⁷⁵ srov. ČÍRTKOVÁ, L.: *Policejní psychologie*. Portál. Praha, 2000

nepříznivé události.⁷⁶ Jinými slovy lze terciální viktimizaci definovat jako neschopnost individua vyrovnat se s následky trestného činu, a to buď vůbec nebo po velmi dlouhou dobu.

Výše zmíněné chápání viktimizace a viktimologie jsou běžné pro evropskou oblast. Pro úplnost zde uvedu jisté odlišnosti v chápání určitých viktimologických pojmů v USA. Jelikož je viktimologie v USA orientována více sociologicky, primární, sekundární a terciální viktimizace je chápána v poněkud jiném kontextu. Primární viktimizací je stejně jako v Evropě míněn proces, jímž se člověk stává obětí trestného činu. Sekundární viktimizací se však rozumí situace, kdy je oběť neosobní, kolektivní a mívá komerční účel (např. obchod, banka atd.). Terciální viktimizace zahrnuje trestné činy proti veřejnému pořádku, sociální harmonii, státu a vládě.⁷⁷

3.3 Klasifikace obětí

Obecně se tímto termínem označuje členění obětí podle různých kritérií a z různého úhlu pohledu na oběť. Je velice obtížné nalézt jednotná kritéria, která by jednoznačným a vyčerpávajícím způsobem systematicky rozčlenila oběti, uvádím zde tedy jen některá dělení podle různých hledisek a autorů.

Přímá (primární oběť)

Přímou obětí je ten, kdo sám utrpí přímo újmu. Je např. přepaden, zraněn, okraden, šikanován nebo neprávem vyhozen z práce. Jedná se tedy o oběť, která je individuálně určitelná.

Nepřímá oběť

Tímto termínem se označuje ten, kdo újmu sám neutrpí, ale je s osudem primární oběti silně spjat (např. rodiče, partner nebo jiné blízké osoby, přátelé, známí a pod). Nicméně důsledek újmy, která vznikla přímé oběti, na ně intenzivně dopadá. Sekundárními oběťmi se

⁷⁶ srov. SOCHŮREK, J.: *Nástin vybraných problémů viktimologie*. TU Liberec. Liberec, 2003 s. 28

⁷⁷ srov. NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S.: *Psychologie v právu*. C.H. Beck. Praha, 1997 s. 85

mohou také cítit velké skupiny obyvatelstva, např. po spáchání nějakého brutálního trestného činu proti členovi jejich skupiny.⁷⁸

3.4 Hledisko participace oběti, tedy míry zavinění

Zde je třeba upozornit, že nelze pojem „vina“ chápat ve smyslu trestně právním a tak určitý podíl oběti na vzniku trestného činu nesnímá z pachatele vinu ve smyslu trestně právním. Dovolím si zmínit dvě nejznámější typologie obětí. Jako první uvedu typologii MENDELSONA, která rozděluje míru zavinění na vznik trestného činu takto:

- a) *úplně nevinná oběť* – např. chodec, kterého zraní na chodníku opilý řidič
- b) *oběť s malým podílem viny* – dítě které si hraje samo v parku a je pohlavně zneužit
- c) *oběť se stejným podílem viny jako pachatel* – eutanázie
- d) *oběť s větším podílem viny než pachatel* – např. žena, která vysloveně provokuje pachatele k sexuálnímu jednání a potom sexuální styk odmítne
- e) *oběť podstatně více vinná než pachatel* – např. usmrcení v sebeobraně při agresivním loupežném přepadení nebo pokusu o znásilnění
- f) *simulovaná nebo imaginární oběť* – např. při křivém obvinění z pohlavního zneužití a nebo znásilnění⁷⁹

Druhou nejčastěji citovanou typologií je typologie podle E. A. FATTAHA, která rozlišuje pět kategorií obětí trestného činu:

- a) *nezúčastněnou oběť* – ta nepřispívá svým chováním k spáchání deliktu, k pachateli i k deliktu má odmítavý postoj a projevuje vůči nim výrazný odpor
- b) *latentní či predisponovanou oběť* – z těchto řad pocházejí nejčastěji tzv. chronické oběti (jedinci se zvýšeným sklonem k viktimizaci).
- c) *provokující oběť* – oběť svým chováním více méně napomáhá k vzniku deliktu, např. tím, že sama stimuluje pachatele, eventuálně umožňuje vznik vhodné situace
- d) *zúčastněná oběť* – oběť svým pozitivním postojem k porušení práva spolupůsobí při vzniku deliktu
- e) *falešná oběť* – není skutečnou obětí⁸⁰

⁷⁸ srov. SOCHŮREK, J.: *Nástin vybraných problémů viktimologie*. TU Liberec. Liberec, 2003. s. 33

3.5 Prožívání újmy

Prožívání újmy vzniklé trestným činem je velice individuální a závisí především na vnitřních a vnějších okolnostech, které se vzájemně ovlivňují. Poměr vnějších a vnitřních okolností je různý. Mezi vnitřní okolnosti patří např. osobnost oběti (věk, pohlaví, psychické vlastnosti, frustrační tolerance, předchozí životní zkušenosti atd.). Vnějšími okolnostmi se myslí např. druh trestného činu, jeho následky na zdraví poškozeného, prožitý strach, osoba pachatele.

Jednoznačně klíčovou roli pro výsledný dopad trestného činu na psychiku oběti mají podle L. Čírtkové tyto okolnosti:

- Stupeň či míra násilí ukrytého v kriminálním činu.
- Stupeň či míra ponížení či pošpinění oběti.
- Hodnocení vlastního chování v průběhu činu.
- Chování ostatních na místě incidentu.⁸¹

Samotné vnitřní prožívání újmy má nejčastěji podobu tzv. neviditelných ran. Oběť prožívá vnitřní trápení, se kterým se musí vyrovnávat jak ve vztahu k sobě samému, tak také ve vztahu ke svému okolí. Prožívání újmy se dá zpravidla rozdělit do tří fází:

- fáze šoku (nárazu)**- následuje bezprostředně po útoku na oběť. Reakcí může být celková psychická dezorganizace, která se projevuje neschopností se srozumitelně vyjadřovat, souvisle mluvit a racionálně uvažovat. Běžné jsou i poruchy fungování paměti, zejména v procesu vybavování.
- fáze nastupující adaptace**- jedinec se snaží nevracet se k události, kterou začíná chápat jako realitu. Tato fáze může mít dvě polohy. Na jedné straně se člověk vrací k události, hovoří o ní, svěřuje se svými pocity, na druhé straně se člověk stahuje do sebe a odmítá o události mluvit. Těmito dvěma polohami se vysvětluje časté kolísání nálad a změny v chování poškozených. V této fázi je typické racionální zpracování události, které převažuje nad emocemi (vztek, zoufalství, sklíčenost). Délka této fáze je závislá na osobnosti oběti, ale i hloubce utržených ran, následcích atd.

⁷⁹ SCHEIDER, H., J.: Viktimologie- Wissenschaft vom Verbrechensopfer. J. C. B. Mohr, Tübingen 1975 In: HERETIK, A.: *Forezná psychológia*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo. Bratislava 2004 s. 304

⁸⁰ FATTAH, E. A.: Towards a Criminological Classification of Victims, *Int. Crim. Pol. Rev.*, vol. 209, 1967, s. 162-169 In: NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S.: *Psychologie v právu*. C.H. Beck. Praha, 1997 s. 87

⁸¹ ČÍRTKOVÁ, L.: *Policejní psychologie*. Portál. Praha, 2000 s. 187

- c) **fáze konečné adaptace**- typická je skutečnost, že ustupují emoce a vzpomínky již nejsou jimi tolik ovlivňovány. Oběť se událostí zabývá ve své mysli čím dál tím méně.⁸²

3.6 Posttraumatická stresová porucha

Tímto termínem se označuje soubor psychických a tělesných obtíží, které vznikly jako reakce na traumatizující událost. Jedná se o zpožděnou nebo prodlouženou odezvu na traumatizující událost, která přesahuje běžnou lidskou zkušenost. O posttraumatické stresové poruše hovoříme vznikne-li do šesti měsíců po události a trvá déle než jeden měsíc.⁸³

Tyto poruchy se obvykle vyvíjejí brzy po prožitém traumatu, (např. přírodní katastrofě, přepadení, znásilnění atd.) nebo o několik týdnů či měsíců později v souvislosti s menší stresovou situací. Jako příčiny vzniku posttraumatických stresových poruch se považuje zejména prožití události ohrožující život a zdraví člověka. V některých případech stačí, aby byl člověk takové události „pouze“ očitým svědkem, přičemž jeho život a zdraví nebyly v ohrožení.

Některé příznaky posttraumatické stresové poruchy

- Prožitek traumatizující situace, její reálná existence (stalo se).
- Prožitek traumatizující situace nebo události se vrací do vědomí v podobě nutkavých vzpomínek, snů a někdy až přesvědčení, že událost znovu nastává. Objevují se i pocity viny.
- Přetrvávající úzkost.
- Tzv. „uzamčení paměti“ (neschopnost vzpomenout si zejména na detaily). Jedinec se vyhýbá všemu co by mu mohlo traumatizující událost připomenout (např. místu kde se událost stala). Někdy dochází ke ztrátě zájmů, životních perspektiv a smyslu života apod.
- Nadměrná podrážděnost, neadekvátní reakce na podněty.

⁸² srov. ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F.: *Forenzní psychologie*. Support. Praha, 1994 s. 176

⁸³ srov. VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Portál. Praha, 2004 s. 210

- Poruchy spánku.
- Pocity otupělosti a odcizení se lidem.
- Zvýšená až nepřiměřená ostražitost o podezíravost.
- Neschopnost prožívat radost a citový vztah.
- Pocit viny z přežití.⁸⁴

Obecně je možné říci, že vniku posttraumatických stresových poruch lze v řadě případů předejít a to citlivým přístupem k oběti, anebo včasným a vhodným zásahem. Nemusí se vždy jednat o zásah odborně-terapeutický, často postačí jen citlivý přístup k oběti, která je v některých okamžicích a obdobích po trestném činu zvláště citlivá zranitelná. V některých případech postačí (je-li to možné) odložení výslechu, uchránění oběti před dotěrností novinářů a zvědavců, citlivý přístup vyšetřovatele.

3.7 Možnosti přenosu násilí

Síť násilí je tvořena spleť různých okolností a důsledků. Obecně je možné ji rozdělit do tří základních kategorií na kruhové, vertikální a horizontální. Samotný pár oběť- pachatel, jako je např. zbitá žena a její partner, nebo zneužitě dítě a jeho rodiče, mohou být uzavřeny v kruhu opakujícího se násilí. Násilí může být také přenášeno vertikálně přes následné generace. Například zneužívané dítě se stává zneužívajícím rodičem, nebo je více pravděpodobné, že z dítěte, jež bylo svědkem domácího násilí, vyroste a stane se rodič používající stejné praktiky. Horizontální přenos násilí vyplouvá na povrch v případech mezi rodinou, přáteli a komunitou: děti které zažili domácí násilí mohou být agresivní k svým spolužákům atd.

Kruhově se opakující násilí

Některé případy nátlaku nebo zastrašování mohou postupně přerůst až v pokračující zneužívání partnerem. Oběti mohou trpět opakovanými a v některých případech i vzrůstajícími ataky násilí. Pro oběti, které uvízli v kruhu násilí, je velmi obtížné vymanit se z tohoto koloběhu bez vnější intervence. Klasickými případy jsou děti, které jsou oběťmi

⁸⁴ srov. SOCHŮREK, J.: *Nástin vybraných problémů viktimologie*. TU Liberec. Liberec, 2003. s. 50

násilí uvnitř rodinného kruhu, nebo zneužívání a týraní staří lidé. Tyto případy bývají často charakterizovány opakujícími se epizodami zneužívání.

Vertikální přenos

Dopady pro budoucnost ve vertikálním přenosu násilí na nové generace je možné obecně označit za destruktivní. Studie provedená Spart Widom (1989) prokázala, že 38% dětí, které byli zneužívány nebo zanedbávány, jsou v dospělosti stíhány za trestné činy spojené se zanedbáváním, nebo zneužíváním v rodině⁸⁵. Straus, Gwelles, a Steinmetz (1980) ve své studii prokázali, že muži kteří byli svědky psychického násilí mezi jejich rodiči se stávají třikrát častěji aktéry psychického a fyzického násilí v jejich vlastním manželství.⁸⁶

Horizontální přenos

Na rozdíl od vertikálního přenosu, který zasahuje další generace, horizontální přenos násilí je řetězovou reakcí, která je rozšířena na další členy komunity např. spolužáky, sousedy atd. Mladí lidé, kteří žijí v přímé zkušenosti a stále hrozbě násilí, často vidí svět rozdělený na dva tábory- oběti a násilníky. Hodně z nich volí pozici větší síly, tedy násilníků, která jim umožňuje znovu nalezení ztraceného smyslu života. Používání násilí proti druhým pomáhá takovým jedincům k vyvážení a kontrole jejich vlastního života.⁸⁷

4. Pomoc obětem trestné činnosti

Pomocí obětem se zabývá řada organizací a institucí. V podstatě je lze rozdělit na organizace státní, soukromé a neziskové.

Pole působnosti státní organizace je možné rozdělit na tyto oblasti:

⁸⁵srov. SPATZ, WISDOM, C.: The cycle of violence. Science, 244, 160-166 In: DAVIS, R.,C., LURIGO, A.,J., SKOGAN, W.,G.: *Victims of crime second edition* . London, 1997 s. 185

⁸⁶srov. STRAUS, M., A., GELLES, R., J., & STEINMETZ, S., K: Beind closed doors: Violence in the American family In: DAVIS, R.,C., LURIGO, A.,J., SKOGAN, W.,G.: *Victims of crime second edition*.. London, 1997 s. 185

⁸⁷srov. LUCY N., FRIEDMAN., SUSAN B., TURKER: Violence Prevention Through Victim Assistance – Heling People Escape the Web of Violence In: DAVIS, R.,C., LURIGO, A.,J., SKOGAN, W.,G.: *Victims of crime second edition* . London, 1997 s. 185

A) sociální oblasti - např. sociální odbory úřadů, rodinné poradny, domovy pro matky s dětmi atd.

B) zdravotnickou oblast – ambulance, nemocnice, proti alkoholní a protitoxikomanické léčebny, včetně záchytných stanic, krizová centra a linky důvěry

Soukromá oblast

V této sféře je poskytována poradenská činnost prakticky v celé šíři, ovšem na komerčním základě (např. soukromí lékaři, soukromé kliniky, soukromá psychologická pracoviště atd...).

4.1 Nestátní a neziskové organizace

Jedná se např. o nadace, svépomocná sdružení, občanská sdružení atd. Pomocí těchto organizací jsou zřizována různá krizová centra, která se věnují obětem trestné činnosti, dále také ambulantní zařízení. Zvláště frekventované jsou telefonické Linky důvěry nebo krizové telefonní linky.⁸⁸

V České republice působí celá řada neziskových organizací nebo občanských sdružení, která se zabývají pomocí obětem trestné činnosti. Ve většině případů se jedná o organizace zaměřující se na pomoc obětem domácího násilí. Pro ilustraci zde uvedu dvě velmi známá občanská sdružení s tímto zaměřením a se stručným popisem jejich náplně. Jedná se o občanské sdružení ROSA a ACORUS.

Občanské sdružení ROSA poskytuje bezplatnou komplexní pomoc ženám-obětem domácího násilí. Ženám nabízí v Informačním a poradenském centru pro ženy-oběti domácího násilí psychosociální poradenství a odborné právní či psychiatrické konzultace. V případě potřeby zajistí svým klientkám a jejich dětem na dobu 6-12 měsíců ubytování v azylových pokojích s utajenou adresou.⁸⁹

Dalším občanským sdružením, které se zaměřuje na pomoc obětem domácího násilí, je občanské sdružení ACORUS. Sdružení provozuje psychosociální centrum Acorus, které

⁸⁸ srov. SOCHŮREK, J.: *Nástin vybraných problémů viktimologie*. TU Liberec. Liberec, 2001, s. 55

⁸⁹ srov. Za zavřenými dveřmi II. Domácí násilí In: *Bulletin odboru prevence kriminality MV ČR*, Vydává Ministerstvo Vnitřní, odbor prevence kriminality a redakce časopisu Policista, Praha 2003

nabízí sociálně právní, právní, psychoterapeutickou, socioterapeutickou a pedagogickou pomoc obětem domácího násilí.⁹⁰

Jak bylo výše řečeno, v České republice působí celá řada (většinou regionálních) občanských sdružení, které se zabývají problematikou domácího násilí. Jelikož je ovšem domácí násilí „pouze“ jednou podskupinou všech možných trestných činů, při kterých se zjedince stává obětí, bylo by toto spektrum pomoci neúplné. V následující kapitole se zaměřím a popíšu jedno z největších a nejstarších občanských sdružení, které se zabývá pomocí obětem veškeré trestné činnosti. Jedná se o občanské sdružení Bílý kruh bezpečí. Důvodem, proč se tímto sdružením budu zabývat více, je jeho široký a univerzální záběr činnosti, která pokrývá nejenom oběti domácího násilí, ale zaměřuje se na všechny oběti trestné činnosti jako na univerzální skupinu. Dalším z důvodů je jeho celorepubliková působnost (poradny Bílého kruhu bezpečí jsou v Praze, Olomouci, Ostravě, Brně, Plzni a Pardubicích). Dále je tímto sdružením provozována telefonní linka s nepřetržitým provozem, zaměřená na pomoc obětem domácího násilí. Občanské sdružení Bílý kruh bezpečí je také aktivní v rámci mezinárodní spolupráce a působí jako aktivní člen v Evropském fóru pro služby obětem.

4.2 Občanské sdružení Bílý kruh bezpečí

Toto sdružení vzniklo 4.9.1991 registrací u ministerstva vnitra. Ve stručnosti zde uvedu poslání a činnost tohoto sdružení.

Poslání

- Pomoc obětem trestné činnosti.
- Zlepšení právního postavení poškozených v trestním řízení a ve společnosti.
- Zvýšení informovanosti občanů i veřejné zprávy o problémech obětí trestné činnosti.
- Zvýšení informovanosti o možnostech a prostředcích prevence kriminality, zejména o zásadách chování, které snižují riziko stát se obětí trestného činu.

⁹⁰ srov. Tamtéž

- Spolupráce s národními institucemi a mezinárodními organizacemi, zabývajícími se pomocí obětem trestné činnosti a prevencí kriminality.
- Založení a správa nadace na pomoc obětem trestné činnosti.

Činnost

- Bezprostřední, bezplatná, odborná a diskrétní pomoc obětem v síti poraden BKB formou morální, psychologické a právní pomoci.
- Zpracování a předkládání podnětů k zákonodárným iniciativám, spolupráce při tvorbě zákonů od věcného záměru.
- Přednášky, semináře, kongresy a jiné akce, publikační činnost a vystupování v médiích zaměřené na zvýšení právní výchovy a informovanosti.
- Vlastní publikační činnost (letáky, brožury, samolepky), PROJEKTY.
- Zlepšení materiálního postavení oběti trestné činnosti, která se skládá z podpory při získávání peněžité pomoci od státu, dále zprostředkování finanční pomoci z Nadačního fondu Filipa Venclíka a v neposlední řadě podpora konkrétních oprávněných zájmů oběti trestné činnosti.⁹¹

Praktická pomoc tohoto sdružení je velice široká a je určena obětem i svědkům všech druhů trestných činů bez ohledu na jejich věk, pohlaví, národnost. Vzhledem k tomu, že každý druhý klient, hledající pomoc u Bílého kruhu bezpečí, je obětí násilí páchaného blízkou osobou, rozvíjí také od roku 1994 projekty zaměřené na domácí násilí. Poradenství je bezplatné, nestranné a diskrétní. Poskytovaná pomoc je kombinovaná a má charakter konzultace s dvěma odborníky (právníkem a psychologem) a je klientovi dostupná opakovaně, pokud to jeho situace a reakce na spáchaný trestný čin vyžaduje. Bílý kruh bezpečí poskytuje také nadstandardní pomoc klientům, mezi kterou patří např. doprovody k soudu, návštěvy u lůžka hospitalizované oběti v nemocnici, pořádání psycho rekondičních víkendových pobytů a zprostředkování peněžité pomoci ze soukromého nadačního fondu Filipa Venclíka.

Bílý kruh bezpečí v rámci expertní skupiny Aliance proti domácímu násilí (APDN) významně přispívá ke zlepšení právního postavení poškozených. Tato aliance byla ustanovena dne 10.10.2002 Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR a jejími členy jsou

odborníci a zástupci resortu vnitra, spravedlnosti, Nejvyššího státního zastupitelství, Nejvyššího soudu, Bílého kruhu bezpečí a odborníků z dalších oblastí, jejichž cílem je uskutečnění systémových změn řešících problém domácího násilí v ČR. Tato skupina pracuje na připravovaném návrhu zákona na ochranu před domácím násilím. Bílý kruh bezpečí také předkládal své návrhy při novelizaci trestního řádu (zákon č. 283/2004 Sb) konkrétně § 44a trestního řádu, týkajícího se možnosti informovat poškozeného o propuštění nebo o útěku obviněného (odsouzeného) z vazby, nebo výkonu trestu odnětí svobody.⁹²

4.3 Evropském fórum pro služby obětem

V roce 1990 bylo založeno ve švédském Stockholmu třináct národních organizací pro pomoc obětem kriminality, takzvané „Evropské fórum pro služby obětem“. K zakládajícím organizacím z Belgie, Francie, Irské republiky, Lucemburska, Německa, Nizozemí, Portugalska, Rakouska, Švédska, Švýcarska a Velké Británie později přibyly organizace z České republiky, Finska, Maďarska a Slovenska.

Česká republika je v Evropském fóru zastoupena od roku 1996 a to občanským sdružením Bílý kruh bezpečí. V roce 2005 je v Evropském Fóru zastoupeno šestnáct evropských států prostřednictvím devatenácti celonárodních organizací. Jejich vzájemná výměna zkušeností a informací přináší konkrétní prospěch obětem trestných činů v celé Evropě. Evropské fórum je přesvědčeno, že práva obětí v trestním řízení musí být vyvážená a musí mít stejnou váhu jako práva obviněného. Proces s obviněným nesmí zvýšit stres či přinést další problémy obětem trestných činů.

Cíle Evropského Fóra pro služby obětem

- Podpora rozvoje efektivních služeb pro oběti trestných činů v celé Evropě.
- Podpora spravedlivé kompenzace obětí trestných činů v celé Evropě, a to bez ohledu na národnost dotčené oběti.
- Podpora práv obětí trestných činů v Evropě s přihlédnutím k jejich účasti v trestním řízení a při jednání s kompetentními úřady.

⁹¹ srov. WWW http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=240

- výměna zkušeností a informací mezi členskými organizacemi za účelem sdílení znalostí a nejlepší praxe.

Evropské fórum se zavazuje zajistit následující služby a pomoc obětem trestných činů:

- Porozumět nejčastějším problémům, kterým oběti čelí.
- Informovat oběti o jejich právech.
- Zajistit psychologickou, emocionální a praktickou pomoc během celého trestního řízení.
- Předat oběti do péče specialistů, jestliže se to jeví nezbytným.

Organizace sdružené v Evropském fóru se zavázaly, že budou ve svých zemích tyto služby obětem založené na znalostech a schopnostech vyškolených dobrovolníků a zaměstnanců rozvíjet a informovat oběti o jejich dosažitelnosti.⁹³

Členské organizace Evropského fóra služeb obětem

1. Slachtofferhulp Vlaanderen Belgie
2. ASBL Aide et Reclassement Belgie
3. Bílý kruh bezpečí Česká republika
4. Ohvriabi Estonsko
5. Rikosuhripaivystys Suomessa Finsko
6. Institut National d'Aide aux Victimes et de Médiation (INAVEM) Francie
7. Victim Support Irská republika
8. Fehér Gyüru Maďarsko
9. Weisser Ring Německo
10. Arbeitskreis der Opferhilfen (ADO) Německo
11. Slachtofferhulp Nederland Nizozemí
12. Associação Portuguesa de Apoio à Vítima (APAV) Portugalsko
13. Weisser Ring Rakousko
14. Pomoc obetiam nasilia Slovensko
15. Victimology Society of Serbia Srbsko a Černá hora

⁹² srov. *Výroční zpráva Bílého kruhu bezpečí 2004*. Dostupné na WWW http://www.bkb.cz/bkb/files/uploaded/UserFiles/File/VZ_2004.pdf

⁹³ srov: WWW <http://www.euvictimservices.org/>

16. Brottsofferjourernas Riskförbund Švédsko
17. Weisser Ring Švýcarsko
18. Victim Support Velká Británie
19. Victim Support Scotland Velká Británie

Vzhledem k cílům Evropského fóra pro pomoc obětem je možné říci, že se všech devatenáct členských zemích včetně České republiky snaží zajistit alespoň minimální standardy pro pomoc a zacházení s oběťmi trestné činnosti. Je ovšem také nutno říci, že šíře a možnosti pomoci, která je poskytována obětem v jednotlivých zemích, se liší podle ekonomické vyspělosti dané země a nastavení jejího sociálního a právního systému. Z těchto důvodů se pokusím provést srovnání některých zahraničních organizací a jejich způsobů pomoci obětem trestné činnosti, jako možnou inspiraci a srovnání se způsoby pomoci obětem v České republice.

Victim Support Finland

Je jednou z členských organizací Evropského fóra pro pomoc obětem. Byla založena v roce 1994 jako odnož celonárodní organizace The Federation of Mother and Child Homes and Shelters. Tato federace je veřejně prospěšnou organizací, která byla založena v roce 1945, a jejímž cílem byla prioritně pomoc svobodným matkám a jejich dětem. V důsledku postupné změny ve společnosti se federace začala zaměřovat na pomoc rodinám jakožto celku.

Činnost federace

Federace je centrální organizací, která zastřešuje další sdružení, jejichž cílem je pomoc a podpora rodin. Tato podpora je prováděna institucionálním a komunitním servisem a dalšími projekty. Cílem této federace je zaměřením se na problémy jako jsou bezpečnost a práva dětí, zajištění podmínek jejich příznivého vývoje, podpora rodičovství a prevence domácího násilí. Federace byla zřízeny na popud ministerstva vnitra a spravedlnosti.

Victims Supports Finland- Funkce a cíle poskytovaných služeb

Jednotlivé pobočky Victims Supports Finland poskytují praktické rady z oblasti práva a psychologickou pomoc obětem zločinu nebo svědkům trestného činu. Pomáhajícími jsou speciálně vyškolení dobrovolníci, pracující v jednotlivých regionálních centrech, kteří musejí projít zvláštním výcvikem v komunikaci a v problematice mezilidských vztahů. Cílem celé organizace je zlepšení sociálního statutu obětí trestné činnosti. Poskytovaná pomoc se skládá z krizové telefonní linky, právní poradny a osobní pomoci pro oběti trestné činnosti v místních pobočkách.

Telefonická pomoc

Ve vybraných hodinách je možné získat na této lince základní informace o pomoci, kterou poskytují jednotlivé pobočky Victims Supports. Dále je obětem poskytnuta první poradenská pomoc. Cílem této „krizové linky“ je poskytnutí základních rad a podání informací o možnosti pomoci. Obětem se, je-li to nutné, doporučí osobní kontakt na nejbližším středisku Victims Supports.

Právní pomoc

Oběti trestné činnosti mají často pochybnosti o svých právech a postavení v právním systému. Právní pomoc je určena všem občanům, kteří se stanou oběťmi trestné činnosti, nebo svědky zločinu. Dobrovolníci z řad právníků poskytují základní právní pomoc obětem, jejímž cílem je poukázání na jejich práva a nalezení přijatelného způsobu řešení vzniklé situace.

Pomoc nabízená v místních pobočkách

V jednotlivých pobočkách, kterých je po celém Finsku 15, je pomoc poskytována speciálně vyškoleným personálem z řad dobrovolníků. Tato pomoc zahrnuje oblast právní, sociální, psychologickou a duchovní. Pracovníci v první řadě naslouchají obětem a citlivým způsobem se jim snaží pomoci překonat nejtěžší období po spáchání trestného činu. Obětem je nabízena kromě pomoci výše vyjmenované také možnost doprovodu a asistence u soudu.

Skupinové aktivity

Jednotlivými pobočkami jsou pro oběti organizovány také tzv. „svépomocné skupiny“ (self-help groups), které jsou vedeny profesionálními terapeuty. Tyto skupiny jsou zaměřeny především na oběti sexuálního zneužívání a domácího násilí.⁹⁴

Pomoc poskytovaná obětem ve Finsku, vychází samozřejmě ze stejných standardů které jsou určeny stanovami Mezinárodního fóra pro pomoc obětem, a tak by bylo možné říci, že se žádným způsobem neliší od pomoci poskytované např. Bílím kruhem bezpečí. Důležitou odlišnost ovšem spatřuji v samotné organizační struktuře celého systému pomoci. Tím, že existuje centrální organizace, ze které jsou koordinovány další sdružení zabývající se jednotlivými dílčími problémy, je možné lépe zajistit kvalitu poskytovaných služeb. Díky jednotnému vedení a koordinaci je možné zajistit také kvalitní metodické vedení.

Organizace poskytující pomoc ve Velké Británii Skotsku a Severním Irsku

Obecně je možné říci, že pomoc poskytovaná obětem trestné činnosti ve Velké Británii patří mezi nejlépe propracované a je nejkomplexnější. Protože možnosti a úroveň poskytované pomoci v Anglii, Walesu, Severním Irsku a Skotsku jsou až na drobné nuance totožné, dovoluji si zde provést krátký souhrn poskytovaných služeb.

Jednotlivé organizace Victim Support jsou dobročinné organizace s velkým množstvím poboček po celé Velké Británii, Skotsku a Severním Irsku. Kromě pomoci v jednotlivých pobočkách je obětem trestných činů k dispozici také krizová telefonní linka.

Pomoc obětem

Obětem je nabízen servis, který spočívá ve vyslechnutí oběti a jejích problémů. Tato pomoc by měla vést k lepší orientaci oběti v aktuální situaci (pomoc je poskytována nejen oběti, ale také celé rodině, kamarádům a nejbližší komunitě, která byla zasažena důsledky

⁹⁴ Srov. WWW <http://www.rikosuhripaivystys.fi/en/etusivu/index.php>

trestného činu). Dále jsou poskytovány informace o průběhu policejního vyšetřování a soudního řízení, informace o možnostech kompenzace a hrazení nákladů vzniklých trestným činem a poskytnutí dalších užitečných kontaktů na organizace s navazujícími službami pro oběti.

Pomoc svědkům

Jelikož trestným činem nejsou zasaženy pouze oběti, ale rovněž i svědci jsou mnohdy vystaveni velkému tlaku, je také jim poskytována náležitá pomoc. Svědkům je věnována obdobná péče jako obětem. Kromě jiného je jim nabídnuta, před proběhnutím jejich vlastního svědectví, možnost zúčastnit se jiného soudního líčení, dále vysvětlení průběhu soudního líčení a poskytnutí informací o právech svědka. Jednou z dalších možností pomoci je doprovod k soudu a pomoc při vyplňování formulářů. Z důvodů, že se také děti a mladiství stále častěji ocitají v soudní síni jako svědci, je pomoc pro svědky velmi dobře zpracována.⁹⁵

4.4 Domácí Násilí

Přestože cílem této práce není přesně vymezit a popsat fenomén zvaný domácí násilí, pro úplnost celkové problémové oblasti (oběti trestných činů), je nutné jej také zmínit. Na úplný začátek si dovoluji uvést některé statistické údaje hovořící o výskytu domácího násilí v těchto třech zemích - Finsko, Velká Británie a Česká republika.

Finsko

Výzkum, který byl proveden v roce 1997, a jehož vzorek tvořilo 7.100 žen starších 15 let náhodně vybraných po celé zemi, přinesl např. tyto výsledky:

- 40% finských žen starších 15 roků se stává obětí fyzického či sexuálního násilí.
- 52% finských žen starších 15 roků se stává objektem sexuálního přinucení či nátlaku.

⁹⁵ srov. WWW http://www.victimsupport.org/vs_england_wales/index.php

- 50% finských žen trpí násilím nebo jeho hrozbou ze strany bývalého partnera či manžela.
- Objektem fyzického a sexuálního násilí či výhrůžek o jeho použití ze strany manželů či partnerů se stává 22% žen které žijí v manželství.⁹⁶

Velká Británie

Výzkum provedený British Crime Survey, který byl zaměřen na údaje o mužích a ženách ve věku od 16 do 59 let a obsahoval speciální sérii otázek týkajících se domácího násilí, dospěl mimo jiné k těmto výsledkům.

- 22,7% žen a 14,9% mužů přiznalo, že se stalo někdy ve svém životě obětí domácího útoku.
- 22% žen, které žijí v současné době bez partnera, bylo v předcházejícím roce napadeno partnerem, nebo bývalým partnerem.⁹⁷

Česká republika

Jelikož v naší republice doposud nebyl proveden reprezentativní výzkum, který by na potřebné úrovni zmapoval a postihl domácí násilí v celé jeho šíři, uvedu zde výsledky monitoringu názorů a postojů obyvatel, který byl realizován agenturou STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris, a.s., v roce 2001. Tento monitoring se zaměřil na zjišťování postojů a názorů obyvatel na domácí násilí a jeho oběti. Z výzkumu je mimo jiné patrné že:

- 61% obyvatelstva ČR zná případy domácího násilí z doslechu.
- 26% zná případy domácího násilí přímo (zažili je buď jako oběť, nebo jako svědek).
- 97% obětí domácího násilí jsou ženy.
- 3% obětí domácího násilí jsou muži.⁹⁸

⁹⁶ srov. PERTU, S.: Domestic Violence in Social Welfare and Health Care, A Survey of Professional Workers and Areas for Development in their Work, 1 –st edition, Helsinky, Daphne Initiative 1998; In: HUŇKOVÁ, M., VOŇKOVÁ, J.: *Domácí násilí v ČR z pohledu práva – Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím* Justiční akademie ČR, 2004 s. 79

⁹⁷ srov. Mirles-Black, C.: Domestic Violence – Findings from a New British Crime Survey Self-completion Questionnaire, 1 –st edition, London, Home Office, 1999 In: HUŇKOVÁ, M., VOŇKOVÁ, J.: *Domácí násilí v ČR z pohledu práva – Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím* Justiční akademie ČR, 2004 s. 82

4.5 Vymezení pojmu domácí násilí

V našem právním řádu není pojem „domácí násilí“ dosud definován. Právní předpisy platné v současné době rovněž tento pojem neužívají. Jednotlivé pokusy o vymezení pojmu domácí násilí, které může být označováno také pojmy násilí v rodině nebo násilí uvnitř rodinného kruhu, jsou předkládány většinou nevládními organizacemi zabývajícími se pomocí obětem trestné činnosti. Výše zmiňované občanské sdružení Bílý kruh bezpečí označuje pojmem domácí násilí strukturovaný problém, který zahrnuje všechny projevy fyzického, sexuálního a psychického násilí. Nejčastěji se jedná o hrubé slovní urážky, ponižování, ublížení na zdraví, znásilnění, zneužívání, permanentní kritiku, zesměšňování, výhrůžky a vydírání, včetně ekonomického. Dále sem patří i nevšímavost či odmítání, ke kterému dochází uvnitř rodinného kruhu.⁹⁹

Rovněž je třeba vymežit pojem násilí, který je možné obecně chápat jako: „*zlé nakládání, tělesné útoky, pohrůžky obdobným násilím nebo jednáním, které působí újmu na fyzickém, sexuálním nebo psychickém zdraví*“.¹⁰⁰

Na teoretické úrovni se rozlišují dva druhy násilí. Násilí absolutní a kompluzivní.

Absolutním násilím je míněno násilí, ve kterém složka vůle oběti zcela chybí a vylučuje vlastní jednání oběti.

Kompluzivní násilí naproti tomu nemá za cíl vyřadit vůli oběti, ale působí na psychiku oběti s cílem přinutit ji, aby se podrobila určitému nátlaku. Pro oběť domácího násilí je velmi obtížné odolávat tomuto nátlaku, protože je prováděným násilím velmi silně ovlivňována. Násilí je prováděno např. ve formě bití, nebo tím, že jsou bity děti oběti nebo zabíjen její pes atd.¹⁰¹

⁹⁸ srov. *Informace o domácím násilí v ČR vyplývající z monitorovacího výzkumu STEM 2001*. Dostupné na WWW <http://test.polar.cz/domacinasili/index.php?id=43>

⁹⁹ srov. VITOUŠOVÁ, P.: *Dynamika násilí na ženách v partnerských vztazích – poznatky z pětileté pomoci obětem trestných činů v ČR* In: *Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesených na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách, první vydání*, Praha, Koordinační kruh prevence násilí na ženách, 1997 s. 21

¹⁰⁰ VOŇKOVÁ, J., HUŇKOVÁ, M. a ČACKÁ-PAVLÍKOVÁ, I.: *Domácí násilí v české republice v roce 2002 z pohledu práva – studie*, Praha, proFem o.p.s.-projekt AdvoCats for Women, 2002, s. 9 Dostupné na WWW http://www.profem.cz/datastore/studie_dn.pdf

Násilí uvnitř rodinného kruhu

Jak bylo výše řečeno, domácím násilím označujeme také pojmy týkající se násilí uvnitř rodinného kruhu atd., existuje mezi těmito pojmy jistý rozdíl. Termín „násilí uvnitř rodinného kruhu“ a ostatní zaměnitelné modifikace jako např. „násilí v rodinném či obdobném vztahu“, nebo „násilí mezi rodinnými příslušníky“ je míněn v obecnější rovině než termín „domácí násilí“.¹⁰²

Rozdílný obsah pojmu „násilí v rodině“ vnímáme především v osobě obětí. Oběťmi domácího násilí se mohou stát pouze osoby dospělé, zatímco pod termín „násilí v rodině“ přiřazujeme kromě osob dospělých i děti, které jsou oběťmi násilí páchaného v rodinných vztazích.

Pojem násilí v rodině je možné definovat jako: „*jakékoliv jednání, které má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad osobou, k níž je pachatel v intimním vztahu, způsobující na straně oběti tíseň nebo újmu, přičemž intimním vztahem se rozumí vztah rodinný, partnerský či obdobný.*“¹⁰³

Domácí násilí

Na základě výše uvedené definice možné domácí násilí velice obecně definovat jako: „*jakékoliv jednání, které má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad dospělou osobou, k níž je pachatel v intimním vztahu, způsobující na straně oběti tíseň nebo újmu, přičemž intimním vztahem rozumíme vztah rodinný, partnerský či obdobný.*“¹⁰⁴

Formy domácího násilí

Mezi nejčastější formy domácího násilí patří:

¹⁰¹ srov. Tamtéž

¹⁰² srov. Tamtéž

¹⁰³ HUŇKOVÁ, M., VOŇKOVÁ, J.: *Domácí násilí v ČR z pohledu práva – Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím* Justiční akademie ČR, 2004 s. 44

¹⁰⁴ Tamtéž

- **Fyzické** – tzn. Fackování, bití pěstmi, tahání za vlasy, kopání, ohrožování zbraní, demolice majetku, ale i násilí směřované proti oblíbenému zvířeti atd.
- **Sexuální**- toto zahrnuje všechny sexuální činy, které jsou na oběti vynucované a které podstupuje nedobrovolně či s nechutí.
- **Psychické**- zahrnuje slovní a citové týrání, zesměšňování na veřejnosti. Při tomto druhu násilí násilník ve své oběti vzbuzuje neustálý strach, kontroluje ji, pronásleduje apod. Patří sem i nejrůznější výhrůžky např. že partnerku zabije, vždy si ji najde, zničí její rodinu a zabije děti atd.
- **Sociální**- toto násilí má za cíl především izolovat oběť od okolního světa. Znamená to např. zákaz styku s rodinou, přáteli, zablokováním telefonu atd.
- **Ekonomické**- znamená snahu o zamezení možnosti oběti disponovat finančními prostředky (např. zabavení celé výplaty, vyměřování pouze přesně stanovených financí, které smí použít výhradně na násilníkem stanovený účel).¹⁰⁵

4.6 Návrh nové právní úpravy ochrany před domácím násilím

Tento návrh vypracovala aliance proti domácímu násilí (APDN). Aliance vznikla se záměrem vypracovat a prosadit v ČR systémové řešení případů domácího násilí a z důvodů podpory informovanosti odborné i široké veřejnosti o této problematice. Návrh je zpracován neutrálně, bez ohledu na to, kdo je původcem násilí a kdo jeho obětí. Vychází přitom z obecných znaků domácího násilí – opakování a stupňování závažnosti násilného jednání, které směřuje proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti ve společném obydlí násilné a ohrožené osoby.

Ohrožený člověk zpravidla potřebuje okamžitou reakci a účinný zásah včetně zamezení násilí do budoucna. Proto jsou v návrhu kombinována opatření sociální i právní. V tomto návrhu se předpokládá využití správních orgánů (policie), justice a sociálních služeb. Výrazným rysem zákona je důraz na **preventivní řešení domácího násilí**. Dosud je v případě domácího násilí možné zasáhnout až v momentě, kdy dojde k závažnému útoku a dokonce zranění – podstatou tedy je opatření represivní.

¹⁰⁵ Tamtéž

Východiskem návrhu zákona je umožnit zásah do partnerského vztahu, v němž dochází k týrání, tak, že se násilník vykáže na přiměřenou dobu z bytu. Napadený získá dostatek času na to, aby si bez psychického či jiného nátlaku ujasnil situaci, v níž se nachází, a uspořádal svoje plány.

System nové právní úpravy vypracovaný APDN je založen na třech pilířích:

- Zásah policejního orgánu (vykázání osoby).
- Pomoc intervenčních center.
- Soudní ochrana (předběžná opatření).

Zásah policejního orgánu

Policejní zásah má za úkol především okamžitě ukončit páchané násilí a zároveň rozhodnout o dočasném vypovězení útočníka ze společného bytu. Před tímto rozhodnutím je nutné dokázat předcházející útoky a nebezpečí, že se tyto útoky budou opět opakovat. Důvodný předpoklad záleží na vyhodnocení situace policistou na místě. Jedná se např. o počet uskutečněných výjezdů nebo hlášených napadení, zajištění stop a jiných důkazů, komunikace s ohroženou i násilnou osobou, případně se svědky. Policista se bude rozhodovat na základě závazných metodik a po prodělání odborného výcviku, který bude spočívat zejména v komunikaci s osobou ohroženou domácím násilím a také v řádném zadokumentování scény domácího násilí. Samotný institut vykázání je sice výrazným zásahem do práv násilné osoby, ale jeho význam spočívá v účinné prevenci, neboť dává policejnímu orgánu zákonné prostředky, na jejichž základě lze efektivně předejít možnému nebezpečnému útoku, který by v budoucnu hrozil a jemuž je možné předejít. Cílem vykázání není vyřešit domácí násilí, ale zastavení aktuálního násilí oddělením násilné osoby od osoby ohrožené. Násilná osoba je vykázána na dobu 10 dnů. V případě vadného postupu policisty má násilná osoba právní prostředky ochrany (správní soudnictví), jejichž uplatnění může vést až k náhradě škody způsobené takovým vadným postupem.

Pomoc intervenčních center

Jedná se o podporu psychologickou, sociální, právní a dále pomoc ambulantní nebo pomoc azylové povahy. Intervenční centra jsou subjekty zřizované zákonem, jejichž hlavní úlohou je poskytování výše popsané pomoci ohroženým osobám. Tato pomoc by měla

směřovat k sociální stabilizaci osoby dotčené domácím násilím. Centra by měla zajišťovat jistý komunikační most mezi represivními složkami, jaký mi jsou soudy a policie na jedné straně a oběťmi domácího násilí na druhé straně.

Soudní ochrana

Soud hraje v této třetí fázi ochrany trojí roli a to:

A) **role přezkumná** – jedná se o obranu proti vykázání. Popíšu zde případný proces proti tomuto institutu, který může násilná osoba použít. Na jejím začátku stojí rozhodnutí policisty o vykázání. Násilná osoba může podat odvolání proti rozhodnutí k nadřízenému orgánu. Dále je možné podat žalobu proti rozhodnutí správního orgánu, na kterou navazuje možnost zrušení rozhodnutí správního orgánu soudem a následná náhrada škody.

B) **role soudu v rámci trestního řízení**- jedná se o rozhodování soudu o vzetí do vazby, vině a trestu či nařízení výkonu trestu apod.

C) **role soudu v civilním řízení- Předběžná opatření**. Návrhem na vydání předběžného opatření se osobě, která se dopouští domácího násilí, nařizuje jednak dočasně opustit společné obydlí, jakož i jeho bezprostřední okolí a dále zdržet se setkávání a navazování kontaktů s ohroženou osobou. Toto předběžné opatření vydává soud a to do lhůty 48 hodin. Opatření trvá po dobu jednoho měsíce a v odůvodněných případech může být i prodlouženo. Jeho výkon bude v praxi většinou navazovat na policejní vykázání. Samotným cílem předběžného opatření je, aby ohrožená osoba získala větší časový prostor k podání konkrétních návrhů ve věci samé a aby se předešlo vyhrožování a vydírání ze strany přítomné násilné osoby. Jestliže ohrožená osoba podá návrh ve věci samé, může také podat návrh na prodloužení předběžného opatření. V těchto případech soud zkoumá, zda-li hrozba ze strany násilné osoby trvá, dále poměry obou účastníků řízení, bytovou situaci a samotný návrh ve věci samé.

Souhrn

Mezi primární cíle nové právní úpravy patří zajištění náležité ochrany a bezpečnosti osobě ohrožené negativním chováním násilné osoby. Využívají se k tomu nově vytvořená

opatření netrestní povahy. Plná odpovědnost za prvotní zásah by měla být přenesena na orgány Police ČR. Po vykázaní násilné osoby následuje druhá fáze procesu, v níž by měl být ohrožené osobě poskytnut větší prostor pro úvahy o případném dalším postupu. Té je také dána, především pomocí specializovaných intervenčních center, dostatečná možnost pro racionální náhled na věc. Zákon se tedy snaží o zásadní obrat v řešení problematiky domácího násilí. V současné době je ohrožená osoba tím, kdo v důsledku násilí ve vztahu ze společného obydlí odchází. V budoucnu by podle této právní úpravy ze společného obydlí odcházela násilná osoba.¹⁰⁶

5. Využití restorativní justice v praxi

V předcházejících kapitolách jsem se pokusil z více možných pohledů vysvětlit a přiblížit principy restorativní justice a problematiku oběti. V následující kapitole uvedu dvě případové studie, jakožto demonstraci využití restorativní justice v praxi.

5.1 Pachatel nebo oběť?

Uváděná případová studie se týká fenoménu, který je nazýván „násilím uvnitř rodinného kruhu“ a jeho možných následků. Název této kapitoly se může zdát být poněkud kontroverzní, ale pokusím se jej vysvětlit. Trestný čin za sebou pochopitelně zanechává oběť nebo oběti, kterým byla způsobena jistá újma nebo poškození. V následujícím případě se pokusím sledovat možné dopady dlouhodobě neřešeného násilí mezi blízkými osobami, který nakonec vyvrcholil vraždou. Od ostatních případů se liší v tom, že oběti se nestala zneužívaná osoba, ale agresor, který svým chováním po dlouhé období terorizoval část svých nejbližších. Zároveň je možné na tomto konkrétním případě předvést praktické využití restorativních přístupů v české justici.

¹⁰⁶ Tyto informace byly předneseny v rámci prezentace na celostátní poradě vedoucích středisek Probační a mediační služby ČR v Kroměříži v listopadu 2004

Případová ilustrace 1.

Jedná se o případ mladistvého XY který byl obviněn z provinění vraždy podle § 219 odst. 1 tr. zákona, které se dopustil na svém otci.

Stručný popis osoby mladistvého a celé rodinné situace:

Mladistvý XY navštěvoval klasickou základní školu, kterou ukončil devátou třídou s průměrným prospěchem. Po absolvování povinné devítileté školní docházky, byl přijat na střední lesnickou školu v blízkém městě, kde byl řádně ubytován na internátě. V době spáchání provinění byl XY žákem 1. ročníku této střední školy. Mladistvý neužíval žádné léky, ani nebyl dlouhodobě nemocen a na psychiatrii se nikdy neléčil ani on a ani nikdo z jeho rodiny. XY žil ve společné domácnosti se svým otcem, matkou a o tři roky starším bratrem, který studuje střední školu v Praze.

Den před spáchaným proviněním došlo k incidentu ve škole, kde se XY popral se svými spolužáky z jiného studijního oboru, kteří tuto rvačku vyprovokovali. Jelikož XY během rvačky utrpěl mnohočetná zranění byl ošetřen v Y-té nemocnici a to s mnohonásobnými tržnými ranami a pohmožděním hlavy. Z nemocnice byl mladistvý odvezen zpět na internát policií české republiky, která začal celý incident vyšetřovat.

Druhý den ráno jel mladistvý XY z internátu domů, kam přijel v dopoledních hodinách až do večerních hodin čekal na příchod své matky. V po jejím příchodu šel mladistvý doprovodit svojí přítelkyni na autobusovou zastávku a při zpáteční cestě se zastavil u svého kamaráda, u něhož byl až do doby než mu jeho otec zavolal na mobilní telefon a ptal se „co to mělo být s těma policajtama“ (policie informovala otce mladistvého o incidentu, který se stal předcházející den ve škole). V tuto dobu byl otec mladistvého v podnapilém stavu, což mladistvý dokládá tím, že při telefonickém hovoru uslyšel, jak otec v opilosti křičí na matku. Po ukončení telefonického hovoru, jej kamarád odvezl na motorce z návštěvy do místa bydliště.

Při příjezdu k bydlišti bylo již slyšet hádku rodičů X.Y. Mladistvý vešel do domu a viděl agresivního otce útočit na matku. Vyzval tedy svého podnapilého otce, aby přestal na matku útočit a od matky ho fyzicky odstrčil. Otec na to odešel do garáž, kde dále vykřikoval, že mladistvý a jeho matka jsou „hajzlové a svině“, a že ho pouze využívají. Matka chtěla

ukončit scénu výzvou otce, aby všeho nechal a šel si lehnout. Matka se synem odcházeli do domu, kde bylo vidět zničené zařízení kuchyně (nádobí, květináče apod.). Matka zůstala v kuchyni a X.Y. odešel do svého pokoje.

V krátké době, asi po dvou minutách X.Y. opět uslyšel silnou a hlučnou hádku rodičů. Vyšel ven a uviděl, že je celá chodba od suterénu až po první patro politá benzínem. V té době začal otec demolovat vybavení v prvním patře domu a vykřikoval u toho, „že je to jeho“ a „že může rozbít vše co mu patří“ a „ať mu ukážou jednu jedinou věc, kterou rozbil a není jeho“. Dále se otec přesunul do kuchyně, kde pokračoval v demolování vybavení. V kuchyni se mladistvý setkal se svým otcem a pokusil se mu zabránit v dalším rozbíjení věcí. Otec na to reagoval tím, že uchopil svého syna za mikinu a smýkal s ním po kuchyni. Do této potyčky vstoupila ještě matka a snažila se opilého otce od syna odtrhnout. Na tuto snahu otec reagoval slovy, že „mají štěstí, protože jsou dva“ a odešel zpět do garáže.

Matka mladistvého chtěla vytrít schody a chodbu politou benzínem. Během této činnosti byla svým manželem zastavena u schodů do prvního patra a fyzicky napadena. Bylo jí řečeno „aby toho nechala“, že suterén domu je jeho a ona tam nesmí vytírat. Přitom jí vyhrožoval, že celý dům zapálí a poslal ji nahoru do domu. V průběhu této potyčky vběhl mladistvý mezi ně a chytnul otce, který poté udeřil matku, proto ho také několikrát udeřil pěstí někam do hlavy. Otec na to říkal: „dobrý, dobrý, já jsi jdu nahoru lehnout“ a požádal mladistvého o cigaretu. Ten jí odmítl opilému otci vydat, protože se obával, že otec podpálí celý dům. Na to otec mladistvému odpověděl: „ty na mě budeš používat spodní hák“ a začal ho bít zezadu do hlavy a do rukou. Když to viděla matka, pokusila se chránit svého syna tím, že chytila svého manžela zezadu za ruce. Ten jí odhodil na zem a znovu šel a tloukl svého syna. Potyčka vyvrcholila tím, že otec shodil svého syna ze schodů, které vedou do garáže. Tam vzal mladistvý nůž, (který normálně slouží k štípání třísek do kamen), schoval ho za záda a šel nahoru po schodech. V té době bil otec pěstmi svou ženu v horní části schodů vedoucích do garáže a křičel na ní, že ji zabije. XY mu řekl, aby jí nechal být. Na to otec odpověděl „aby šel do prdele“ a se slovy, že ho také zabije, šel k mladistvému. Chtěl opět mladistvého napadnout pěstí, ten ale uhnul a bodl ho do břicha. Nůž držel v pravé ruce a mířil na střed břicha. Otec stále šel směrem k němu, a tak ho mladistvý bodl ještě třikrát do břicha a několikrát i do krku. Poté otec upadl a svalil se na svého syna, který ho odstrčil a ještě na zemi do něho bodal.

Podle svědecké výpovědi mladistvého, matka během činu „plácala rukama do země a ječela“. Pak se zastavila a ptala se syna co budou dělat. Ten jí odpověděl, aby šla, a zavolala policii. Při čekání na policii matka pořád synovi opakovala, že nesmí říci, že to udělal on, a že budou tvrdit, že si to otec udělal sám. Toto XY odmítal a oba dva vyčkali do příjezdu rychlé záchranné služby a policie.

Při vyšetřování mladistvý uvedl na otázku, že v případě, že byl otec střízlivý, byly jejich vztahy dobré, ale jakmile byl opilý, vyčítal mu, že není jako jeho starší bratr, kterého otec protěžoval. V opilosti býval otec agresivní a neustále dokola obviňoval ze všeho možného svého mladšího syna a svoji ženu. Již jednou polil celý dům benzínem (to mohlo být XY asi 7 let). V té době byl otec vlastníkem střelné zbraně, s níž ohrožoval svého mladšího syna a svoji manželku, která ze strachu o svůj život a život svého syna přivolala policii. Na základě tohoto incidentu byl otec odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Po návratu z výkonu trestu odnětí svobody se situace opakovala. Podle XY byla situace nejhorší mezi polovinou 8 a 9 třídy, kdy byl již starší bratr na škole mimo domov. V tomto období býval otec minimálně třikrát týdně opilý a to mimo pátek a sobotu, kdy jezdil starší bratr domů na víkend z internátu.

Na otázku zda konflikty předcházející tomuto incidentu, byly jen slovní, nebo i fyzické, XY odpověděl, že byly slovní i fyzické. Dříve řešil mladší syn napadení svým otcem útekem z domova. Dopředu věděl, že otec přijde opilý, a tak měl připravený batoh se spacákem, jídlem a převlečením a asi 4x musel takto z domova utéci. Matka bývala také fyzicky napadána a v době kdy byl XY ještě mladší, měla často v obličejí modřiny od bití a na krku stopy po škrčení.

Vztahy s matkou označil XY jako výborné.

Další průběh tohoto případu:

Po příjezdu policie byl mladistvý převezen na vyšetřovnu policie ČR, kde strávil jednu noc. Druhý den byl proveden výslech mladistvého. Byli zde přítomni policejní komisař, obhájce mladistvého, zástupce magistrátu (OSPD)¹⁰⁷ a zástupci Probační a mediační služby České republiky (dále jen PMS ČR)¹⁰⁸. Po výslechu mladistvého a po vzájemné domluvě s kurátorem pro mladistvé, obhajobou, Policií ČR a pracovníky PMS ČR, bylo doporučeno,

¹⁰⁷ Orgán správy péče o dítě

¹⁰⁸ Probační a mediační služba byla zřízena na základě zákona č. 257/2000 Sb., který vstoupil v platnost od 1.1. 2001

aby mladistvý nebyl vzat do vazby. Byla doporučena spolupráce s PMS ČR a to způsobem, že klient bude dvakrát týdně navštěvovat středisko Probační a mediační služby.

Na základě tohoto doporučení bylo vydáno usnesení Krajského státního zastupitelství, které uložilo mladistvému obviněnému podle §15 odst. 2 písm. a), odst. 3 věty první a podle §16 zák. č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže výchovné opatření **dohled probačního úředníka**¹⁰⁹ a to na dobu do pravomocného skončení trestního stíhání.

Mladistvý se řádně dostavoval na středisko PMS ČR a plnil podmínky stanovené výchovným opatřením.

Rozhodnutím krajského soudu byl mladistvý obžalovaný podle § 226 písm. b) tr.řádu zproštěn obžaloby .

V odůvodnění rozsudku státní zástupce uvedl, že na základě šetření a svědeckých výpovědí bylo zjištěno, že v rodině mladistvého XY docházelo ke konfliktům opakovaně. Otec mladistvého se často přiváděl do podnapilého stavu a poté slovně i fyzicky napadal matku mladistvého i samotného mladistvého. V den kdy došlo k výše popsanému deliktu, přišel poškozený domů opět pod vlivem alkoholu. Jeho krev obsahovala podle protokolu soudního znalce v odvětví toxikologie 1,81 g/kg alkoholu .

Dále bylo svědeckou výpovědí matky obžalovaného potvrzeno, že existovaly velmi časté konflikty vyplývající z agresivity jejího manžela po požití alkoholických nápojů. Toto bylo potvrzeno i další svědkyní, která dosvědčila opakované fyzické napadání matky mladistvého poškozeným a uvedla případ, kdy poškozený chtěl vyhodit mladistvého z okna. Dále uvedla případy, kdy poškozený opakovaně držel manželce nůž na krku a vyhrožoval jí zabitím. Domácí násilí ze strany otce bylo potvrzeno i dalšími svědky. S přihlédnutím k této skutečnosti soud rozhodl o zproštění viny mladistvého XY.

Zdroj: Případ vedený PMS ČR-České Budějovice

Komentář případové ilustrace 1.

Ve světle tohoto případu je možné demonstrovat nutnost přijetí nové právní úpravy o ochraně před domácím násilím, jak jej navrhla Aliance Proti Domácímu Násilí. Ačkoli

¹⁰⁹ Dohledem se rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem Probační a mediační služby, spolupráce při vytváření a realizaci probačního programu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona. Více § 26a Trestního zákona.

tento konkrétní případ měl „šťastný konec“, je nutné si uvědomit, že bylo možné této tragické události předejít včasným zásahem.

Šíře dopadu trestného činu je na této kazuistice velmi dobře patrná. Postavení otce mladistvého jakožto poškozeného může vyvolávat jisté rozpaky. Vždyť to byl on, který de facto svým jednáním dohnal svého syna k tomuto zoufalému činu. Dá se říci, že za poškozenou je možné v této kauze pokládat celou rodinu. Přestože by se mohlo zdát, že usmrcením agresivního otce se celá rodina osvobodila z jeho despotické nadvlády, není možné zapomenout na fakt, že psychické a společenské následky tohoto činu jsou pro celou pozůstalou rodinu nesmírně velikou zátěží.

Na dohře celého případu je možné demonstrovat uplatnění restorativního přístupu v praxi. Lze velmi snadno odhadnout osud mladistvého pachatele v případě naprosté absence restorativní justice v českém právním systému. Mladistvý by byl s největší pravděpodobností umístěn až do doby pravomocného rozhodnutí do vazby, což by rozhodně vzhledem k povaze spáchaného provinění a délce, kterou by musel mladistvý ve vazbě strávit (od spáchání trestného činu až do vyslovení pravomocného rozsudku uplynulo šest měsíců), výrazně ztížilo znovu opětovné začlenění mladistvého zpět do společnosti.

Postup, kterým byl celý případ řešen, lze bez nadsázky nazvat restorativním, a to hned z několika důvodů. Jedním z těchto důvodů byla spolupráce mezi větším počtem odborníků. Na návrzích řešení se podíleli pracovníci Probační a mediační služby, kurátor pro mládež, pracovník magistrátu OSPD, policejní komisař a státním zástupce. Tento team se snažil flexibilně nalézt nejvhodnější řešení vniklé situace. Z tohoto důvodu byl také výše zmíněnou skupinou odborníků navržen postup a to v podobě výchovného opatření dohledu probačního úředníka, který byl posléze uložen Krajským státním zástupcem. Díky této alternativě bylo možné zabránit zbytečně traumatizujícímu a kontraproduktivnímu pobytu mladistvého obviněného ve vazbě.

Druhým z důvodů, proč je možné tento přístup chápat jako restorativní, byla snaha o co možná nejrychlejší a nejméně zraňující způsob řešení vzniklé situace, s ohledem na oběti tohoto trestného činu a celou komunitu. Obětí je v tomto případě myšlena jednak nejbližší rodina (matka a starší bratr mladistvého), jednak i sám obviněný mladistvý. On sám se, ačkoli byl v celém případě označován jako pachatel, stával obětí „násilí uvnitř rodinného kruhu“ a to ze strany svého otce.

5.2 Mediace mezi poškozeným a pachatelem

Tímto termínem se označuje proces, při kterém je umožněno poškozeným, kteří mají zájem o setkání s pachateli, toto setkání uskutečnit a to v bezpečném prostředí. Jedním ze záměrů mediace je vést pachatele k přímé odpovědnosti za spáchaný trestný čin, což poskytuje důležitou podporu a pomoc poškozenému. Ten je schopen pomocí školených mediačních pracovníků sdělit pachateli, jak jej trestný čin ovlivnil, dostat odpovědi na otázky a přímo se účastnit tvorby náhrady škody. K uskutečnění mediačního setkání je také bezpodmínečně nutný souhlas a vůle pachatele.

Jedním z důvodů, proč jsou mediační jednání ze stran obětí vyhledávána, je právě možnost sdělit pachateli, jaké následky pro ně trestný čin měl a zjistit informace o důvodu spáchaní trestného činu. Je smutnou skutečností, že při samotném soudním líčení a vyšetřování nebyl poskytnut dostatečný prostor oběti na zodpovězení těchto otázek. Ačkoli se může jevit snaha o řízené znovusetkání pachatele s obětí jako velice zvláštní a možná svým způsobem i zbytečná, výsledky a svědectví obětí, které tato setkání absolvovaly, hovoří o jejich nesmírně léčivém účinku. V této souvislosti je možné za všechny případy zmínit jeden, který popisuje Britská Probační služba. Jedná se o případ matky, která se setkala s vrahem svého jediného syna.¹¹⁰

Možnost setkání se s pachatelem má pro oběť (nebo pozůstalé), ale i pro samotného pachatele podle zkušeností Britské Probační služby velmi pozitivní vliv. Mnozí z pachatelů, kteří byli odsouzeni k doživotním trestům a absolvovali mediační setkání se svými oběťmi, uvádějí, že si byli po ukončení jednání schopni na základě osobního setkání s obětí uvědomit celý dosah svých činů. Dále uvádějí, že po setkání a po omluvě pozůstalým nebo oběti, nejen že cítili úlevu, ale také mnohdy začali chápat smysl vlastního trestu, který si odpykávali. Podobné pocity popisují také oběti, kterým toto setkání usnadnilo vyrovnat se ztrátou blízké osoby, nebo s vlastním zmrzačením.¹¹¹

Mediační jednání jsou prováděna (např. ve Velké Británii a jiných zemích s dlouhou tradicí restorativní justice), nejen u méně závažných trestných činů, ale provádějí se i u nejtěžších zločinů, jakým je např. vražda. Je samozřejmě nutné uvést, že příprava takového

¹¹⁰ více in: I told my son's killer: I forgive you. In: *European Union Phare Twinning Project, Enhancement of Probation and Mediation Servis, CZ02/1B/JH/04* Ministri of Justice of Czech Republic s. 3

setkání je nesmírně náročná nejen z hlediska časového, ale i z hlediska odborné kvalifikace mediátorů. Každé takovéto setkání musí být „ušito na míru“ jeho účastníkům a musí respektovat jednotlivé individuální odlišnosti každé osoby. Dalším bezpodmínečně nutným předpokladem k uskutečnění tohoto setkání je ochota a touha oběti a pachatele k jeho uskutečnění. Samotnému mediační setkání předchází celá řada individuálních pohovorů a schůzek mezi mediátory a pachatelem a mezi mediátory a obětí, které mají za cíl připravit jejich společné setkání.

Situace a možnosti mediačních jednání v České republice se od možností ve Velké Británii liší v několika bodech. Jedním z důvodů je velké přetížení Probační a mediační služby v ČR, která pracuje „na nouzový režim“. Pracovníci PMS ČR, kteří jsou vyškoleni k provádění mediačních setkání, jsou zavaleni velkým počtem případů a povinností, které musejí ze zákona plnit, a proto mají ztížené podmínky pro přípravu těchto setkání. Druhým a podle mého závažnějším důvodem je „klíma“, které panuje ve společnosti, a které není příliš nakloněno restorativnímu způsobu řešení konfliktů.

5.3 Případ vhodný k Mediaci?

V předcházející kapitole jsem velmi zevrubně popsal výhody, které mohou pro oběť plynout z mediace mezi ní a pachatelem. Je samozřejmé, že proces mediace je velice složitý a svou roli v něm hraje celá řada faktorů, jako např. povaha spáchaného trestného činu, doba před kterou byl tento čin spáchán, psychický a duševní stav oběti, ochota pachatele k setkání atd. Jednou z velmi důležitých okolností, jak jsem již uvedl, je společností vytvořené paradigma způsobu řešení problémů. Obecně je možné říci, že ve společnostech, v nichž je způsob řešení konfliktů po generace spjat s celou komunitou a v restorativním duchu (jako např. na Novém Zélandě, Velké Británii nebo v komunitách domorodých obyvatelů v Kanadě), jsou vytvářeny příznivější podmínky pro mediační setkání.

Neoddiskutovatelným faktem zůstává, hojivý účinek mediace a restorativních přístupů na oběť trestného činu. Samozřejmě je možné diskutovat o vhodnosti mediací v takových případech, jakým je např. znásilnění, nebo v případech obzvláště brutálního domácího násilí.

¹¹¹ vice in: National Association of Victim Support Schemes- Impact of crime In: *European Union Phare Twinning Project, Enhancement of Probation and Mediation Servis*, CZ02/1B/JH/04 Ministri of Justice of Czech Republic s. 12

Avšak podle některých zahraničních autorů (BRAITHWAITE a STRANG) je možné i v těchto případech uplatnit nějaké z prostředků vycházejících z jádra restorativní justice.¹¹²

Po tomto krátkém úvodu uvedu další případovou studii. Záměrně jsem vybral případ, který by mohl být v budoucnu vhodným případem mediačního setkání.

Případová ilustrace 2.

Mladistvý X.Y. požil v odpoledních hodinách větší množství alkoholických nápojů a v podnapilém stavu navštívil ve večerních hodinách rockový koncert. Na tomto koncertě dále požíval alkoholické nápoje a po skončení koncertu se vracel ke své příbuzné, u které měl přespat.

V přesně nezjištěnou hodinu při návratu z koncertu napadl opakovanými údery pěstí poškozenou M.Š, kterou srazil na zem, poté jí nejméně čtyřikrát hlavou udeřil o kamennou zídku a tímto útokem jí způsobil podkožní výron horního víčka pravého oka, podspojivkový krevní výron obou očí, tržnou ránu v krajině pravého obočí, zhmoždění levé tváře, tržnou ránu v pravé temenní krajině s oděrkami v okolí, tržnou ránu na zevním přehnutém okraji levého ušního boltce s krevním výronem v okolí, tržnou ránu v zadní části levé temenní krajiny, tři tržné rány na přechodu levé spánkové a týlní krajiny, zlomeninu nosních kůstek, vpáčenou zlomeninu levé spánkové kosti se zakrvácením středouší s následnou částečnou nedoslýchavostí, zlomeninu baze lebeční v obou předních, středních a levé zadní jámě lební, zlomeninu zevní stěny levé očnice, zakrvácení sklípků kosti čichové a dutin kosti klínové, zhmoždění spodiny obou čelních laloků mozku a neúplnou obrnu lícního nervu vlevo při zlomenině pyramidy kosti skalní. V důsledku výše popsaných zranění a po dlouhodobém léčení, byla poškozená M.Š. plně invalidizována.

Podle znaleckého posudku z oboru soudního lékařství bylo prokázáno, že při napadení utrpěla poškozená těžké poranění jak pro vážnou, delší dobu trvající poruchu zdraví, tak i pro poškození důležitého orgánu, a to zhmoždění mozku.

¹¹² více in: BRAITHWAITE, J., STRANG, H.: *Restorative Justice and Family Violence*, Cambridge University Press, 2002 s. 22

Další vývoj případu

Mladistvý byl v krátké době po spáchání trestného činu zadržen Policií ČR a byla na něj uvalena vazba, ve které strávil cca. šedesát dnů. X.Y. se k spáchání trestného činu přiznal, ale důvody, proč poškozenou napadl, nedovedl podat. Zároveň cítí velkou lítost nad spáchaným činem a s poškozenou M.Š. uzavřel na středisku PMS ČR dohodu o náhradě škody, kde se zavázal, že jí bude měsíčně splácet částku 4000Kč. Mladistvý začal dle dohody dlužnou částku poškozené splácet a dále splácí všechny výdaje vniklé spácháním trestného činu.

Mladistvý také napsal omluvný dopis poškozené, která jej ale odmítla přečíst. Pracovníkem PMS ČR bylo poškozené a mladistvému nabídnuta možnost mediačního jednání. Mladistvý s případným mediačním setkáním s poškozenou souhlasí a uvítal by ho. Poškozená tuto alternativu v současné době odmítá.

Rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích byl mladistvý X.Y. uznán viným z provinění ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1 tr.zák. za použití § 6 odst. 1 zák.č. 218/2003Sb.

Byl odsouzen podle § 222 odst. 1 tr. zák. a §31 odst. 1 zák. č. 218/2003 Sb. k trestnímu opatření odnětí svobody na 3 (tři) roky.

Podle § 33 odst. 1 zák.č.218/2003 Sb. a § 60a odst. 1 tr.zák. se výkon trestního opatření odnětí svobody mladistvému podmíněně odkládá na zkušební dobu tří let s dohledem.

Dále se podle §19 odst. 1 písm. a), e) zák.č. 218/2003 Sb. ukládá mladistvému výchovné omezení v podobě zákazu návštěv restaurací a obdobných zařízení za účelem požívání alkoholických nápojů a povinnost zdržet se požívání alkoholických nápojů.

Dále podle § 228 odst. 1 tr.ř. se ukládá obžalovanému povinnost uhradit poškozené Všeobecné zdravotní pojišťovně ČR škodu ve výši 107.562,-Kč. a poškozené M.Š. škodu ve výši 202.673,-Kč

Rodinná situace mladistvého

Mladistvý X.Y. pochází z úplné a bezproblémové rodiny. Školou je hodnocen jako žák, u něhož poruchy chování nepřesahovaly běžné projevy obvyklé mezi žáky. Ke svým spolužákům se nechoval nikdy agresivně. X.Y. vedl až do doby spáchání deliktu spořádaný a bezproblémový život.

Současná situace

Mladistvý X.Y. pracuje na hlavní pracovní poměr jako kvalifikovaný dělník a řádně splácí škodu. V současné době vede poškozená M.Š. s mladistvým X.Y. občansko právní spor. Důvodem tohoto sporu je požadavek poškozené na jednorázové vyplacení dlužné částky ve výši 458.871,50 Kč., která jí byla vyčíslena v důsledku plné invalidizace, ušlého zisku a nákladů vzniklých s léčením.

Zdroj: Případ vedený PMS ČR České Budějovice

Komentář případové ilustrace 2

Tento případ jsem vybral záměrně z několika důvodů. Jedním z nich je závažnost trestného činu a jeho následků, druhým je snaha pachatele o alespoň částečnou náhradu újmy, kterou způsobil poškozené. Nyní se pokusím tento případ pro lepší názornost schématicky rozebrat.

Na jedné straně stojí pachatel, který v podnapilém stavu zcela bezdůvodně a brutálně napadl svoji oběť. V jeho prospěch hovoří lítost nad svým jednáním, (kterou projevil ihned po spáchání činu ve formě omluvného dopisu a uzavřením dohody o náhradě škody s obětí a její okamžité plnění) a dále touha a ochota k mediačnímu setkání. Dále je nutné přihlédnout i k finančním možnostem pachatele. I přes sebevětší snahu nebude možná do konce života schopen uhradit poškozené dlužnou částku. Kromě výše uvedené částky tj. 458.871,50 Kč je povinen poškozené platit cca. 5000Kč měsíčně a to až do věku 65let poškozené. Jedná se o dorovnání invalidního důchodu do výše průměrného platu poškozené před její plnou invalidizací.

Na druhé straně stojí zcela nevinná oběť, která nemohla svému napadení žádným způsobem předejít. Její finanční nároky na pachatele jsou nejen zcela oprávněné, ale i morálně relevantní. Finanční náhrada a odškodnění je jen velmi nedokonalou možností, jak vyjádřit všechno fyzické a psychické příkoří, které bylo poškozené způsobeno. Také důvod, proč poškozená v současné době odmítá být jen přečtení pachatelova omluvného dopisu je pochopitelný. Její trauma a bolest jsou zatím příliš silné, než aby bylo pro poškozenou možné uskutečnit toto setkání.

V závěru si zde dovolím znovu uvést zkušenosti a výsledky Britské Probační služby s mediacemi u podobně závažných trestných činů.¹¹³ Tyto případy hovoří jasně o skutečnosti výrazně léčebného účinku mediačního setkání pro oběť. Po takovémto setkání oběti popisují pocity zadostiučinění, úlevy a celkového zlepšení jejich psychického stavu. Zbavují se pocitů strachu a nočních můr a dalo by se říci, že opět získávají jakoby „chuť do života“.

Předcházející ilustrační případ jsem zvolil pro lepší pochopení náročné situace oběti, ale i pachatele. Tímto činem nebyla zasažena jen poškozená, ale celá její rodina i rodina pachatele. V současné době nemůže být ani řeč o případném mediačním jednání (poškozená se snaží v občansko právním sporu vymoci na pachateli náhradu škody). Domnívám se, že mediační jednání by sice nevyřešilo finanční reparaci, ale výrazně by napomohlo ke zlepšení psychického stavu poškozené. Současná situace samozřejmě nevylučuje, že by takovéto setkání nemohlo proběhnout v budoucnu. Nezbytným předpokladem pro to, aby se tak v budoucnu mohlo stát, je následná a systematická péče o oběť a to multidisciplinárním způsobem a ze strany celé komunity. Jen tak je možné pomoci oběti k zvládnutí tak těžké zkoušky, jakou je setkání s pachatelem a tím jí dopomoci k velmi náročnému, ale skutečně osvobozujícímu činu.

¹¹³ National Association of Victim Support Schemes- Impact of crime In: *European Union Phare Twinning Project, Enhancement of Probation and Mediation Services*, CZ02/IB/JH/04 Ministry of Justice of Czech Republic s. 12

Závěr

Trestný čin vždy byl a je něčím velmi bolestivým a způsoby, jakými se s ním a s jeho následky společnost vypořádávala, se liší historicky i kulturně. Bylo by samozřejmě ideální, kdyby společnost nemusela řešit tyto problémy a existovala by bez porušování zákona. To ovšem není reálné a všechny lidské pokusy o tyto snahy skončily fiaskem. Vzhledem k tomu, že není možné zbavit se zla ve společnosti, je nutné vytvořit takový systém, aby jeho následky byly co možná nejmenší. Jistou alternativu v řešení problémů souvisejících s trestnou činností přináší právě koncept restorativní justice. Tento systém není samozřejmě všelékem, ale může dopomoci k zlepšení situace.

Je velmi povzbudivé sledovat, jak se pozornost odborníků obrací k oběti a jejím potřebám. Je ale také nutné říci, že způsoby a možnosti pomoci ještě nejsou zdaleka vyčerpány. Ve světle výše předložených faktů je patrný velký kus cesty, který urazila česká legislativa v oblasti péče o oběti a v uplatňování nápravné justice v praxi. V porovnání se státy, které se této problematice cíleně zabývají o desítky let déle než Česká republika, není situace a postavení obětí v našem státě příliš odlišná od postavení a situace obětí ve vyspělejších státech např. Evropské unie.

Obecně je možné říci, že pomoc obětem poskytovaná v České republice a garantovaná zákonem, splňuje minimálně základní standardy běžné v zemích Evropské unie. Změnou, která by výrazným způsobem napomohla k zlepšení situace obětí v naší republice, by podle mého názoru byla širší podpora obětí za strany společnosti a propagování restorativních přístupů. Tato podpora je zatím poskytována pomocí neziskových organizací a Probační a mediační služby, ale bez plošnějšího rozšíření bude pomoc vždy neúplná. Potřeba zapojení celé komunity do procesu pomoci obětem je nezbytnou podmínkou úspěchu a zkvalitnění poskytované pomoci a zlepšení situace oběti v České republice.

Seznam použité literatury

Bible. Písmo svaté Starého i Nového zákona. Český ekumenický překlad. Česká Biblická společnost, 1995: ISBN 80-85810-07-7

BRAITHWAITE, J., STRANG, H.: *Restorative Justice and Family Violence*, Cambridge University Press, 2002 ISBN 0521 52165 3

Bulletin odboru prevence kriminality MV ČR, Vydává Ministerstvo Vnitra, odbor prevence kriminality a redakce časopisu Policista, Praha 2003

ČÍRTKOVÁ, L.: *Kriniální psychologie*. Euronion, s. r. o. Praha, 1998 ISBN 80-85858-70-3

ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F.: *Forenzní psychologie*. Support, Praha 1994

ČÍRTKOVÁ, L.: *Policejní psychologie*. Portál. Praha, 2000 ISBN 80-7178-475-3

DAVIS, R.C., LURIGO, A.J., SKOGAN, W.G.: *Victims of crime second edition*. London, 1997 ISBN 0-7619-0155-8

European Union Phare Twinning Project, Enhancement of Probation and Mediation Servis, CZ02/IB/JH/04 Ministri of Justice of Czech Republic

HERETIK., A.: *Forezná psychológia*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo. Bratislava, 2004 ISBN 80-10-00341-7

HUŇKOVÁ, M., VOŇKOVÁ, J.: *Domáci násilí v ČR z pohledu práva – Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím* Justiční akademie ČR, 2004

JELÍNEK, J.: *Poškozený v českém trestním řízení*. Karolinum. Praha, 1998 ISBN 80-7184-618X

JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže – s poznámkami a judikaturou*. Linde. Praha, 2004 ISBN 80-7201-493-5

JELÍNEK, J., SOVÁK, Z.: *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a předpisy souvisící.* 20. aktualizované vydání podle právního stavu k 1.1.2004 Linde. Praha, 2004 ISBN 80-7201-450-1

Kamenné kříže Čech a Moravy. Kolektiv autorů. Argo, 2001 ISBN 80-7203-370-0

KRÁL, V.: *Odškodňování obětí trestné činnosti. Zákon s poznámkami.* 1. vydání. C.H.Beck. Praha, 1998 ISBN 80-7179-175-X

Kriminalita: Oběti, prevence, postmodernita. Sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS, Šlovice 21.-23. dubna 2004. Masarykova česká sociologická společnost sekce sociální patologie. Praha, 2004

LÁTAL, J.: *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení.* Příručka ministerstva spravedlnosti ČR. svazek 54. Praha, 1994

NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S.: *Psychologie v právu.* C.H. Beck. Praha, 1997 ISBN 80-7179-177-6

OSMANČÍK, O., ROZUM, J.: *K problematice obětí zločinu.* Institut pro Kriminologii a sociální prevenci. Praha, 1993

Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha, 2003 ISBN 80-7338-021-8

Restorative Justice Handbook , American Correctional Association

RISKIN, L.,L., ARNOLD, T., KEATING, Jr., J.,M.: *Mediace: aneb jak řešit konflikty.* Pallata. Praha, 1997 ISBN 80-901710-6-0

SOCHŮREK, J.: *Nástin vybraných problémů viktimologie.*TU Liberec. Liberec, 2003 ISBN 80-7083-745-4

Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesených na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách, první vydání. Koordinační kruh prevence násilí na ženách. Praha, 1997

HADLEY, M.,L.: *The Spiritual Roots of Restorative Justice.* State University of New York Press, 2001 ISBN 0-7914-4852-5

VÁGNEROVÁ, M.: *Poruchy adaptace.* TU Liberec. Liberec, 1996 ISBN 80-7083-216-9

VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese.* Portál. Praha, 2004
ISBN 80-7178-802-3

VÁLKOVÁ, H.: *Od vězeňství k alternativním sankcím. Ve službách práva. Sborník příspěvků k 10. výročí založení pobočky nakladatelství C.H.Beck.* Praha, 2003
ISBN 80-7179-820-7

VLČEK, E.: *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu.* Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Brno, 1993 ISBN 80-210-0791-5

VOŇKOVÁ, J., HUŇKOVÁ, M., a ČACKÁ-PAVLÍKOVÁ, I.: *Domácí násilí v české republice v roce 2002 z pohledu práva – studie.* ProFem o.p.s.-projekt AdvoCats for Women. Praha, 2002 s. 9 Dostupné na WWW http://www.profem.cz/datastore/studie_dn.pdf

Zákon č. 141/1961 Sb.

Zákon č. 152/1995 Sb.

Zákon č. 209/1997 Sb.

Zákon č. 253/1997 Sb.

Zákon č. 265/2001 Sb.

Zákon č. 283/2004 Sb.

Zákon č. 292/1993 Sb.

ZEHR, H.: *Úvod do restorativní justice, b,m. Sdružení pro probaci a mediaci v justici,* 2003
ISBN 80-902998-1-4

Časopisecké statě

JELÍNEK., J.: Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 2001. *Kriminalistika* 2002, roč. 35 č. 1

PROTIVÍNSKÝ., M., JELÍNEK., J.: Možnosti péče o svědky- oběti ještě nejsou vyčerpány. *Kriminalistika* 2000, roč. 33 č. 3

VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A.: *Restorativní justice – trestní politika pro 21 století?* Trestní právo. 1/2000.

Elektronické zdroje a dokumenty

http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=240

http://www.bkb.cz/bkb/files/uploaded/UserFiles/File/VZ_2004.pdf

<http://www.euvictimservices.org/>

<http://www.rikosuhripaivystys.fi/en/etusivu/index.php>

http://www.victimsupport.org/vs_england_wales/index.php

<http://test.polar.cz/domacinasili/index.php?id=43>

http://www.profem.cz/datastore/studie_dn.pdf

<http://www.restorativejustice.org.nz>

Seznam použitých zkratk

Mt	Matoušovo evangelium
J	Janovo evangelium
L	Lukášovo evangelium
Ř	Římanům
2 K	Druhý list Korintským
Ef	Efezským

Abstrakt

ŠTĚCH, M.: *Restorativní justice a role oběti v trestném činu.* České Budějovice 2005. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra Církevního a Civilního práva. Vedoucí práce M. Roučková

Klíčové pojmy: restorativní justice, oběť trestného činu, pomoc obětem trestné činnosti, psychologické dopady trestného činu, práva poškozeného.

Práce představuje restorativní justici, jako jeden z možných způsobů řešení konfliktů vzniklých spácháním trestného činu a výhody pro oběti, které jim tento způsob řešení konfliktů přináší. Dále mapuje situaci oběti trestné činnosti v České republice a to z hlediska právního (postavení poškozeného v českém trestním řízení), psychologického (psychické dopady trestného činu na oběť) a praktického (možnost pomoci obětem).

Abstract

The Restorative justice and role of victim in offense

Key terms: restorative justice, victim, the possibility of help for crime victims, psychological impact of offense, right of victim.

The work introduces the restorative justice as one of possibilities of resolving victim's situation after an offence being committed and introduces the restorative advantages approach for crime victims, hereafter describes a victim's situation and further possibilities within CR in three perspectives. The first one is a law perspective-victim's rights according the Czech criminal law system, the second one is psychological-the impact of an offense on a victim. The third one is a practical perspective-victims support within CR.